

รายงานวิจัย

การพัฒนากระบวนการเรียนรู้เพื่อท้องถิ่น
สามจังหวัดชายแดนภาคใต้

The Development of Learning Process
for Local Area of Three Southern Border
Provinces ,Thailand

โดย

เกสรี	ลัดเลีย
ปนัดดา	เรืองสงค์
อาทิตยา	วงศ์มณี
ชูลพีกอร์	มาโซ
นรีดา	จะปะกียา

ได้รับทุนอุดหนุนจากงบประมาณแผ่นดินประจำปี 2557
มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา

ชื่อเรื่อง : การพัฒนากระบวนการเรียนรู้เพื่อท้องถิ่นสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

ชื่อผู้วิจัย : เกสรี ลัดเลีย , ปนัดดา เรืองสงค์ , อาทิตยา วงศ์มณี
ซุลฟีกอร์ มาโซ , นูรีดา จะปะกียา

คณะ : คณะครุศาสตร์

สถาบัน : มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา

ปีการศึกษา : 2557

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนากระบวนการเรียนรู้เพื่อท้องถิ่นสามจังหวัดชายแดนภาคใต้” มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนานวัตกรรมการเรียนรู้เพื่อท้องถิ่นสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ เพื่อพัฒนาความรู้ท้องถิ่นสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ เพื่อพัฒนาครูในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ และเพื่อเชื่อมโยงเครือข่ายการจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อท้องถิ่นสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ในการศึกษาวิจัยนี้ผู้วิจัยใช้การเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณลักษณะโดยการสนทนากลุ่ม ติดตามนิเทศในพื้นที่และการถอดบทเรียนตลอดจนการพบปะอย่างไม่เป็นทางการและการอบรมปฏิบัติการมีสถานศึกษาเข้าร่วมโครงการ 9 แห่ง ใช้การวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหาและการวิเคราะห์คุณภาพ ได้ผลการวิจัย คือ ได้นวัตกรรมจัดการการเรียนรู้ ครอบคลุม 5 ลักษณะ คือ “ค่ายวิทยาศาสตร์ท้องถิ่น” “กิจกรรมการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น” “โครงการวิทยาศาสตร์ท้องถิ่น” “กิจกรรมการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ท้องถิ่น” และ “กิจกรรมการเรียนรู้วรรณกรรมสันติสุข” และได้ความรู้ท้องถิ่นใน 3 ลักษณะ คือ วิทยาศาสตร์ท้องถิ่น 5 เรื่อง ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น 2 เรื่อง และวรรณกรรมสันติสุข 6 เรื่อง ได้พัฒนาครูที่เข้าร่วมโครงการรวม 19 คน และได้การเชื่อมโยงเครือข่ายการจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อท้องถิ่นสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

คำสำคัญ : การเรียนรู้เพื่อท้องถิ่น กระบวนการเรียนรู้ สามจังหวัดชายแดนภาคใต้

Title : The Development of Learning Process for Local Area of Three Southern Border Provinces, Thailand

Researcher : Kessaree Ladlia , Panadda Reaungsong , Atitaya Wongmanee
Sulfikor Maso , Nureeda Japakiya

Faculty : Faculty of Education

Institution : Yala Rajabhat University

Academic Year : 2014

Abstract

The purposes of the study were 1) to develop learning innovations for local communities of three southern border provinces, 2) to develop students' knowledge about the communities of three southern border provinces, 3) to develop potential of the teachers in the three southern border provinces and 4) to create a network of learning process for local communities. Qualitative data collections were conducted through focus group, area education supervision ,lesson learned visualizing, informal meeting and workshop trainings for 9 schools. The content and qualitative data were analyzed with the findings as follows 1)5 types of learning innovations were created which were: “ Local Science Camp” , “Local History Activities”, “Local Science Project”, “Local Science Activities” and “Learning Activity on Peace Literature for Local Community” 2) Local knowledge were gained in 3 aspects; 5 topics of local science,2stories of local history and 6stories of peace literature and 19 teachers has been developed in the project to connect with learning innovations for local communities of three southern border provinces

Keywords : Learning for Local Community, Learning Process, Three Southern Border Provinces

กิตติกรรมประกาศ

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนากระบวนการเรียนรู้เพื่อท้องถิ่นสามจังหวัดชายแดนภาคใต้”
ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา ปีงบประมาณ พ.ศ. 2557

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ข
กิตติกรรมประกาศ	ค
สารบัญ	ง
สารบัญภาพ	ฉ
สารบัญตาราง	ช
บทที่ 1 บทนำ	1
ความสำคัญและที่มาของปัญหาการวิจัย	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย	4
คำถามวิจัย	4
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	4
นิยามศัพท์เฉพาะ	5
บทที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	6
แนวคิด/ทฤษฎีที่สำคัญ	6
ชนิดของวรรณกรรม	15
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	26
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย	29
วิธีดำเนินการวิจัย	29
กรอบแนวคิด	29
การวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัย	32
บทที่ 4 ผลการวิจัย	33
ตอนที่ 1 นวัตกรรมการเรียนรู้เพื่อท้องถิ่นสามจังหวัดชายแดนภาคใต้	33
ตอนที่ 2 ความรู้ท้องถิ่นสามจังหวัดชายแดนภาคใต้	47
ตอนที่ 3 การพัฒนาครูในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้	67
ตอนที่ 4 การเชื่อมโยงเครือข่ายการจัดกระบวนการเรียนรู้ท้องถิ่น สามจังหวัดชายแดนภาคใต้	69

สารบัญ (ต่อ)

เรื่อง	หน้า
บทที่ 5 สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	70
สรุปผลการวิจัย	70
อภิปรายผลการวิจัย	74
ข้อเสนอแนะ	76
บรรณานุกรม	77
ภาคผนวก	79

สารบัญภาพ

ภาพที่

หน้า

1 ภาพถ่ายกิจกรรม “การใช้วรรณกรรมในชีวิตประจำวัน (ตำราอาหาร) เพื่อการทำกิจกรรมน้ำส้มเกล็ดหิมะของนักเรียนชั้นอนุบาล 3”	22
2 การออกแบบแผนผังความคิดเกี่ยวนิทาน “กระต่ายกับเต่า”	23
3 การเชื่อมโยงตัวละครในนิทาน “กระต่ายกับเต่า” กับการเรียนรู้ คำศัพท์ 2 ภาษา	23
4 โต้ะหุ่นสำหรับเล่านิทานและนักเรียนกำลังเล่านิทานโดยใช้โต้ะหุ่น	24
5 กรอบแนวคิด	29
6 แลกเปลี่ยนเรียนรู้ถอดบทเรียนฯ	31
7 วงจรการอ่าน	43
8 แนวคิดเชิงพื้นที่	75

สารบัญตาราง

ตารางที่

หน้า

1 การวิเคราะห์ข้อมูล

32

บทที่ 1

บทนำ

ความสำคัญและที่มาของปัญหาการวิจัย

พื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ครอบคลุมจังหวัดยะลา จังหวัดปัตตานี และจังหวัดนราธิวาส เป็นพื้นที่ๆ มีประวัติศาสตร์การอยู่ร่วมกันมาอย่างยาวนาน ประชาชนในพื้นที่ส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลาม และร้อยละ 83 ใช้ภาษามลายูถิ่น (สุไโหม เปรมศรีรัตน์ และมิรินดา บุรุงโรจน์, 2553) ดังนั้นเมื่อนักเรียนเริ่มต้นเข้าเรียนในระดับการศึกษาปฐมวัย จึงนำภาษาแม่หรือภาษาที่หนึ่งติดตัวมาโรงเรียนทำให้มีความยากลำบากในการสื่อสารและการเรียนรู้ ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมามีความพยายามจากหน่วยงานต่างๆ ในการแก้ไขปัญหาการเรียนรู้ของเด็กในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้มาโดยตลอด โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพัฒนานวัตกรรมการเรียนด้านภาษาซึ่งเป็นเครื่องมือสำคัญในการเรียนรู้ในเรื่องอื่นๆ ต่อไป

โครงการวิจัยเรื่อง “การพัฒนากระบวนการเรียนรู้เพื่อท้องถิ่นสามจังหวัดชายแดนภาคใต้” เป็นโครงการวิจัยที่เสนอเพื่อต่อยอดจากการศึกษาในโครงการ “การพัฒนากระบวนการเรียนรู้เพื่อถิ่นฐานบ้านเกิด: สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ระยะที่ 1 ปี พ.ศ. 2554” ซึ่งได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

ผลการวิจัยและข้อค้นพบโดยสรุปของโครงการ “การพัฒนากระบวนการเรียนรู้เพื่อถิ่นฐานบ้านเกิด : สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ระยะที่ 1 พบว่า จากผลการวิจัย พบว่า โจทย์หรือประเด็นทางการศึกษาที่น่าสนใจในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ คือ ชุดความรู้ท้องถิ่นทั้งในลักษณะของวิทยาศาสตร์ท้องถิ่น ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น และวรรณกรรมท้องถิ่น ซึ่งชุดความรู้ท้องถิ่นของสามจังหวัดชายแดนภาคใต้พัฒนาอยู่บนฐานสังคมพหุวัฒนธรรมที่มีวัฒนธรรมอิสลามแบบมลายูปัตตานีเป็นฐานสำคัญ ข้อค้นพบที่เกี่ยวข้องกับชุดความรู้ท้องถิ่นสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ของงานวิจัยนี้สอดคล้องกับงานวิจัยทางการศึกษาในหลายโครงการ เช่น โครงการ “การพัฒนาครูในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้” (เกสรี ลัดเลีย, 2552) ซึ่งได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ซึ่งมีเครือข่ายโรงเรียนที่เข้าร่วมทั้งสิ้น 9 โรงเรียน ประกอบด้วย โรงเรียนบ้านโกตาบารู จ.ยะลา โรงเรียนบ้านตะโล๊ะสะมิแล จ.ปัตตานี โรงเรียนบ้านโตะนอ จ.นราธิวาส โรงเรียนชะแล้นมิติวิทยา จ.สงขลา โรงเรียนศึกษาสงเคราะห์นราธิวาส จ.นราธิวาส โรงเรียนอนุบาลนราธิวาส จ.นราธิวาส โรงเรียนสายบุรี “แจ้งประชาคาร” จ.ปัตตานี โรงเรียนสตรีพัฒนศึกษา จ.ปัตตานี และวิทยาลัยเทคนิค จ.ยะลา โดยครูที่เข้าร่วมโครงการได้มีการสืบค้น รวบรวมและพัฒนาองค์ความรู้ท้องถิ่น คือ ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ได้แก่เรื่อง เรือกอและ ลวดลายบาติกสายบุรี ประเพณีวัฒนธรรมและภูมิปัญญาของชาวไทยพุทธในอำเภอสายบุรี และประเพณีการแต่งงานของมุสลิมในจังหวัดยะลาในส่วนของวิทยาศาสตร์ท้องถิ่นได้แก่เรื่อง แหวนโกตาบารู ป่าชายเลนตำบลชะแล้ ป่าชายเลนตำบลตะโล๊ะสะมิแล สมุนไพรรักษาน้ำยาพารา ระบบนิเวศน์ยางพารา และการผลิตอิฐบล็อกมวลเบาจากกลบ ซึ่งองค์ความรู้ท้องถิ่นเหล่านี้เป็นองค์ความรู้ที่มีประโยชน์และมีคุณค่าในการนำมาใช้จัดการเรียนรู้ให้กับผู้เรียนในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ในปี 2554 คณะครุศาสตร์

มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา ได้มีการศึกษาวิจัยเรื่อง “ชุดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้วรรณกรรมเป็นฐาน เพื่อส่งเสริมการอยู่ร่วมกันของเด็กเล็กในสังคมพหุวัฒนธรรมสามจังหวัดชายแดนภาคใต้” (เกสรี ลัดเลีย, 2554) ซึ่งได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจากสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา (สกอ.) ภายใต้โครงการความร่วมมือทางวิชาการเพื่อการพัฒนาการศึกษาจังหวัดชายแดนภาคใต้ มีโรงเรียนเข้าร่วมโครงการ 13 โรงเรียน ประกอบด้วย โรงเรียนท่าสาป โรงเรียนครูชนพัฒนา โรงเรียนเทศบาล 1 (บ้านสะเตง) โรงเรียนเทศบาล 1 (จะบังติกอ) โรงเรียนเทศบาล 2 (วัดตานีนรสโมสร) โรงเรียนยะหริ่ง โรงเรียนบ้านเจาะบาแน โรงเรียนเมืองปัตตานี โรงเรียนบ้านบาละแต โรงเรียนบ้านบูเกะดีเยอแร โรงเรียนบ้านจะนะ โรงเรียนบ้านมะรือโบตก โรงเรียนชุมชนสัมพันธ์บ้านลาโละ โรงเรียนบ้านบาโงปุโละ และโรงเรียนบ้านปาหนัน สามารถพัฒนาวรรณกรรมเพื่อส่งเสริมการอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรมได้จำนวน 19 เรื่อง ประกอบด้วย แพนด้ายักษ์อยากเป็นเต่า น้ำใจของพิรดาว ปลาเกลือทะเล ทำไมต้องมีชื่อชุมชนตรีมิตร ทำดีได้ดี วันเกิดของแตงโม ดิงหลานปู่ผู้น่ารัก ลุงชื่นคนดี ราชายาญิง รองเท้าสีแดง คุณครูคนใหม่ ดินสอของฉัน ลูกแมวของซอและห์ เพื่อนรัก ห้องเรียนแสนสุข ของขวัญหรรษา ผู้นำของเรา ดังนั้นแสดงให้เห็นถึงความจำเป็นและสำคัญในการพัฒนาความรู้ท้องถิ่นในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้อย่างเป็นระบบเพื่อการพัฒนาการศึกษาอย่างยั่งยืน

ระบบและกลไกการดำเนินงานการศึกษาในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้

จากผลการวิจัยที่แสดงให้เห็นถึงกลุ่มของสถานศึกษาทั้งที่สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ดังนั้นการสร้างเครือข่ายความร่วมมือในการจัดกระบวนการเรียนรู้ท้องถิ่นจึงเป็นระบบและกลไกที่จำเป็น โดยเฉพาะสถานศึกษาที่สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งมีบทบาทในการจัดการศึกษาในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ เช่น ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กและโรงเรียนการใช้พลังของครูและบุคลากรทางการศึกษาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นแนวทางสู่ความสำเร็จสอดคล้องกับการศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาครูในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้” (เกสรี ลัดเลีย, 2552) และ “ชุดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้วรรณกรรมเป็นฐานเพื่อส่งเสริมการอยู่ร่วมกันของเด็กเล็กในสังคมพหุวัฒนธรรมสามจังหวัดชายแดนภาคใต้” (เกสรี ลัดเลีย, 2554) ที่มีในสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นแกนนำในกลุ่มครูสามารถจัดการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพและสามารถสร้างเครือข่ายทางการศึกษาได้อย่างเข้มแข็งและยั่งยืน

จากผลการวิจัยและข้อค้นพบของโครงการ “การพัฒนากระบวนการเรียนรู้เพื่อถิ่นฐานบ้านเกิด : สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ระยะที่ 1” ทำให้สามารถกำหนดทิศทางของการพัฒนาโครงการ “การพัฒนากระบวนการเรียนรู้เพื่อท้องถิ่นสามจังหวัดชายแดนภาคใต้” มุ่งเน้นการพัฒนานวัตกรรมจัดการเรียนรู้และพัฒนาชุดความรู้ท้องถิ่นเพื่อถิ่นฐานบ้านเกิด : สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ และเพื่อการเชื่อมโยงเครือข่ายการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อท้องถิ่น เพื่อให้เกิดความเข้มแข็งต่อเนื่องและยั่งยืนต่อไป และเนื่องจากในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้นั้นเป็นพื้นที่ๆ มีความหลากหลายทั้งทางชีวภาพและวัฒนธรรม เด็กๆ และเยาวชนล้วนเติบโตขึ้นมาท่ามกลางความหลากหลายของพันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ และสิ่งแวดล้อมที่อุดมสมบูรณ์ และมีคุณค่าต่อการพัฒนาเด็กเยาวชน และผู้คนในพื้นที่นี้ ดังนั้นจึงได้นำเอาประเด็นวิทยาศาสตร์ท้องถิ่น เป็นหัวเรื่องในการให้ครูได้พัฒนาตนเองในด้านการศึกษาวิจัยเพื่อการเป็นครุนักวิจัยที่สามารถจัดการเรียนรู้ที่ให้ผู้เรียนใช้การวิจัยเป็นส่วนหนึ่งของ

กระบวนการเรียนรู้ได้อย่างเหมาะสมโครงการวิจัยเรื่อง “การพัฒนาระบบการเรียนรู้เพื่อท้องถิ่น : วิทยาศาสตร์ท้องถิ่นสามจังหวัดชายแดนภาคใต้” ขึ้นมา

เนื่องจากมหาวิทยาลัยราชภัฏยะลาอยู่ในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งเผชิญกับปัญหาวิกฤติของความมั่นคง และการใช้ความรุนแรงในพื้นที่ทำให้เกิดผลกระทบต่อเด็กปฐมวัยที่อาศัยอยู่ในสังคมพหุวัฒนธรรมสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ เติบโตขึ้นท่ามกลางความหลากหลายทางวัฒนธรรมของผู้คนจากสามกลุ่มหลักนั้น คือ ชาวไทยพุทธ ชาวไทยเชื้อสายจีน และชาวไทยมุสลิม ซึ่งเป็นประชากรส่วนใหญ่เด็กๆ เหล่านี้มาโรงเรียนพร้อมกับประวัติศาสตร์ ทัศนคติทางสังคม ความคิดความเชื่อที่ได้รับการหล่อหลอมมาจากกลุ่มของตนเอง เมื่อการสอนของครูไม่ได้ส่งเสริมการยอมรับและเห็นคุณค่าในตนเองและผู้อื่นนำไปสู่เกิดความขัดแย้งในการอยู่ร่วมกัน ดังนั้นผู้วิจัยมีความสนใจศึกษาวิจัยเรื่องโครงการวิจัยเรื่อง “การพัฒนาระบบการเรียนรู้เพื่อท้องถิ่น: วิทยาศาสตร์ท้องถิ่นสามจังหวัดชายแดนภาคใต้” เป็นโครงการวิจัยย่อยภายใต้แผนงานวิจัย “การพัฒนาระบบการเรียนรู้เพื่อท้องถิ่นสามจังหวัดชายแดนภาคใต้” เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติจึงเป็นโจทย์ของท้องถิ่นที่ต้องการคำตอบและควรเริ่มส่งเสริมในระดับอุดมศึกษาเป็นอันดับแรก นั่นคือ นักศึกษาควรได้ศึกษาตั้งและตอบโจทย์ในเชิงวิจัยและพัฒนา ร่วมกันเพื่อการแก้ปัญหาของท้องถิ่นต่อไป

จากประวัติศาสตร์ของการอยู่ร่วมกัน และเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของทุกกลุ่มคนล้วนถูกถ่ายทอดผ่านวรรณกรรม ดังนั้นวรรณกรรมจึงหมายถึง รูปแบบการเขียนทุกชนิดทั้งร้อยแก้วและร้อยกรอง เช่น งานหนังสือ, งานประพันธ์, บทประพันธ์ และงานนิพนธ์ที่สร้างขึ้น ทั้งหนังสือ จุลสาร สิ่งเขียน สิ่งพิมพ์ ปาฐกถา เทศนา คำปราศรัย สุนทรพจน์ รวมทั้งโปรแกรมคอมพิวเตอร์ เป็นการสะท้อนให้เห็นเกี่ยวกับกาลเวลา วัฒนธรรม และผู้คน ซึ่งมีความพิเศษ มีความสวยงาม โดยวรรณกรรมได้มีความหมายครอบคลุมทั้งเรื่องเล่า บทเพลง บทกวี และการแสดง เป็นทั้งความจริงแท้และจินตนาการ เป็นทั้งข้อเท็จจริง และความวิเศษมหัศจรรย์ อาจจะมีรูปแบบที่สั้น หรือยาวก็ได้ มีคำหรือไม่มีก็ได้

วรรณกรรมแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างการเติบโตของเด็กกับการเรียนรู้ผ่านวรรณกรรม นั่นคือ ความสำคัญของวรรณกรรมในการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ในการจัดกระบวนการเรียน การสอนสำหรับเด็ก นั่นคือ การเคารพในคุณค่าและความแตกต่างระหว่างบุคคลของผู้เรียน ขณะที่วรรณกรรมมิได้ถูกจำกัดเพียงแค่สามารถใช้ส่งเสริมพัฒนาการด้านภาษาเพียงด้านเดียว วรรณกรรมยังสามารถใช้เพื่อส่งเสริมพัฒนาการด้านอื่นๆ ให้กับเด็กได้ นั่นคือด้านสติปัญญา ด้านอารมณ์ ด้านสังคมรวมทั้งด้านคุณธรรมจริยธรรม และด้านสุนทรียภาพ ทั้งนี้การนำเอาวรรณกรรมมาใช้ในการพัฒนาเด็กนั้นจำเป็นต้องอาศัยการใช้ที่เหมาะสม ผู้วิจัยจึงได้ชุดสื่อการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมการยอมรับการอยู่ร่วมกันสำหรับเด็กเล็ก โดยใช้วรรณกรรมเป็นฐานในสังคมพหุวัฒนธรรมสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ด้วยเหตุนี้คณะวิจัยจึงได้พัฒนาข้อเสนอโครงการวิจัยย่อยเรื่อง “การพัฒนาระบบการเรียนรู้เพื่อท้องถิ่น: วรรณกรรมสันติสุขสามจังหวัดชายแดนภาคใต้” เพื่อเป็นการปลูกฝังให้เด็กเล็กในช่วงรอยต่อระหว่างระดับการศึกษาปฐมวัย และประถมศึกษาให้มีขนบธรรมเนียมหรือความอดทนอดกลั้นในการอยู่ร่วมกันและการอยู่ในสังคมที่มีปัญหาความรุนแรง และความขัดแย้งได้อย่างมีความสุขและสงบสันติ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อพัฒนานวัตกรรมการเรียนรู้เพื่อท้องถิ่นสามจังหวัดชายแดนภาคใต้
2. เพื่อพัฒนาความรู้ท้องถิ่นสามจังหวัดชายแดนภาคใต้
3. เพื่อพัฒนาครูในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้
4. เพื่อเชื่อมโยงเครือข่ายการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อท้องถิ่นสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

คำถามวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการพัฒนากระบวนการเรียนรู้เพื่อท้องถิ่นสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ เป็นลักษณะการศึกษาในเชิงวิจัย พัฒนาและขับเคลื่อนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปสู่ความเข้มแข็ง ต่อเนื่องและยั่งยืน ดังนั้นผลการวิจัยต้องตอบคำถามการวิจัย คือ กระบวนการเรียนรู้เพื่อท้องถิ่นสาม จังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นอย่างไร และมีการจัดการเชื่อมโยงเครือข่ายการเรียนรู้เพื่อท้องถิ่นสาม จังหวัดชายแดนภาคใต้ได้อย่างไรจึงจะส่งผลต่อความเข้มแข็งต่อเนื่องและยั่งยืน

ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยนี้มีขอบเขตในการศึกษานี้

1. กรณศึกษาในการศึกษาวิจัย คือ สถานศึกษาที่สมัครใจเข้าร่วมโครงการ จำนวน 9 แห่ง ประกอบด้วยโรงเรียนบ้านโกตาบารู จ.ยะลา โรงเรียนบ้านตะโละสะมิแล จ.ปัตตานี โรงเรียนบ้านโต๊ะ นอ จ.นราธิวาส โรงเรียนชะแล้มีติวิทยา จ.สงขลา โรงเรียนศึกษาสงเคราะห์นราธิวาส จ.นราธิวาส โรงเรียนอนุบาลนราธิวาส จ.นราธิวาส โรงเรียนสายบุรี “แจ้งประชาคาร” จ.ปัตตานี โรงเรียนสตรีพัฒนศึกษา จ.ปัตตานี และวิทยาลัยเทคนิค จ.ยะลา

2. ประเด็นในการศึกษา 3 เรื่อง คือ วิทยาศาสตร์ท้องถิ่น ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น และ วรรณกรรมสันติสุข

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ตีพิมพ์เผยแพร่ในวารสารวิชาการ และนำเสนอในเวทีวิชาการ ระดับชาติและนานาชาติ

2. องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยนี้ คือ สามารถออกแบบกระบวนการเรียนรู้เพื่อท้องถิ่นสาม จังหวัดชายแดนภาคใต้ได้อย่างเหมาะสม ผ่านการจัดการเครือข่ายที่มีประสิทธิภาพโดยตัวชี้วัด ความสำเร็จของโครงการนี้ คือ ทิศทางที่เป็นรูปธรรมในการพัฒนาชุดความรู้ท้องถิ่น และกระบวนการ เรียนรู้เพื่อท้องถิ่นสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ และการรวมกลุ่มเครือข่ายในการขับเคลื่อนต่อไปใน อนาคต

3. หน่วยงานที่นำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

- 3.1 เขตพื้นที่การศึกษาในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ และสถานศึกษา
- 3.2 องค์การบริหารส่วนท้องถิ่น โรงเรียน และศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก
- 3.3 สำนักงานการศึกษาเอกชน และโรงเรียนเอกชนในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้

นิยามศัพท์เฉพาะ

ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง ความรู้ของชาวบ้านในท้องถิ่น ซึ่งได้มาจากประสบการณ์ และความเฉลียวฉลาดของชาวบ้าน รวมทั้งความรู้ที่สั่งสมมาแต่บรรพบุรุษ สืบทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง ระหว่างการสืบทอดมีการปรับ ประยุกต์และเปลี่ยนแปลง จนอาจเกิดเป็นความรู้ใหม่ตามสภาพการณ์ทางสังคมวัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม

กระบวนการเรียนรู้เพื่อท้องถิ่น หมายถึง วิธีการ ขั้นตอน หรือแนวทางการจัดการเรียนรู้เพื่อการศึกษาความรู้จากชุมชนท้องถิ่นของตนแล้วนำไปแก้ปัญหา หรือเสริมสร้างการอยู่ร่วมกัน การสืบทอดประเพณี วัฒนธรรมท้องถิ่น

สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ หมายถึง จังหวัดยะลา ปัตตานี และนราธิวาส

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนากระบวนการเรียนรู้เพื่อท้องถิ่นสามจังหวัดชายแดนภาคใต้” ผู้วิจัยได้ทบทวนเอกสารการวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

แนวคิด / ทฤษฎีที่สำคัญ

1. ผลวิจัยเรื่อง “การพัฒนากระบวนการเรียนรู้เพื่อถิ่นฐานบ้านเกิด : สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ระยะที่ 1 ปี พ.ศ. 2554”
2. ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่น
3. ความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น
4. ประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่น
5. การจัดการเรียนรู้โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐาน
6. การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตร

1. ผลวิจัยเรื่อง “การพัฒนากระบวนการเรียนรู้เพื่อถิ่นฐานบ้านเกิด : สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ระยะที่ 1 ปี พ.ศ. 2554” (เกสรี ลัดเลีย, 2554)

การศึกษาวิจัยนี้อยู่ภายใต้ชุดโครงการ “การพัฒนากระบวนการเรียนรู้เพื่อท้องถิ่นสามจังหวัดชายแดนภาคใต้” ซึ่งพัฒนาต่อยอดมาจากฐานงานเดิม คือ โครงการ “การพัฒนากระบวนการเรียนรู้เพื่อถิ่นฐานบ้านเกิด : สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ระยะที่ 1 ปี พ.ศ. 2554” (เกสรี ลัดเลีย, 2554) ดังนั้นแล้ว จึงต้องนำผลการวิจัยอันเป็นพื้นฐานสำคัญมาทบทวนไว้ในส่วนของเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง มีรายละเอียดจากการรวบรวมข้อมูลแบบสอบถาม 600 ชุด ดังนี้

1.1 กลุ่มวัฒนธรรมของนักเรียน และอาชีพของผู้ปกครองนักเรียน

พบว่า จำนวนและร้อยละสูงที่สุดของกลุ่มวัฒนธรรมของนักเรียน คือ กลุ่มไทยมุสลิม 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้.ภาคใต้ จำนวน 433 คน คิดเป็นร้อยละ 72.2 จำนวนร้อยละต่ำที่สุดของกลุ่มวัฒนธรรมของนักเรียน คือ กลุ่มผสมผสานไทยพุทธ/มุสลิม 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ จำนวน 167 คน คิดเป็นร้อยละ 27.8 และจำนวนและร้อยละของอาชีพผู้ปกครองที่สูงที่สุดคืออาชีพเกษตรกร จำนวน 369 คน คิดเป็นร้อยละ 61.5 จำนวนและร้อยละที่ต่ำที่สุดของอาชีพผู้ปกครองคืออาชีพค้าขาย จำนวน 114 คน คิดเป็นร้อยละ 19

1.2 ระดับชั้นที่จัดการเรียนรู้เกี่ยวกับสาระการเรียนรู้ท้องถิ่น และลักษณะของการจัดการเรียนรู้ท้องถิ่นที่จัดในแต่ละระดับ

พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีการจัดการเรียนรู้เกี่ยวกับสาระการเรียนรู้ท้องถิ่น จำนวน 456 คน คิดเป็นร้อยละ 76.0 ดังนี้

1.2.1 ระดับการศึกษาปฐมวัย

พบว่าลักษณะการจัดการเรียนรู้สาระการเรียนรู้ท้องถิ่นในระดับการศึกษาปฐมวัยสูงที่สุดคือ บูรณาการผ่านการจัดประสบการณ์หรือหน่วยการเรียนรู้ในกิจกรรมมีความถี่ 360 โดยบูรณาการในกิจกรรมเสริมประสบการณ์เป็นลำดับที่ 1 ความถี่ 234 กิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์เป็นลำดับที่ 2 ความถี่ 180 กิจกรรมการเคลื่อนไหวจังหวะเป็นลำดับที่ 3 ความถี่ 174 บูรณาการในลักษณะที่เป็นลำดับที่ 2 คือ บูรณาการโดยการจัดสภาพแวดล้อมภายในและภายนอกห้องเรียนความถี่ 187 โดยสูงสุดคือ จัดสภาพแวดล้อมภายนอกห้องเรียนความถี่ 168

1.2.2 ระดับประถมศึกษา

ในระดับประถมศึกษา มีลักษณะการจัดการเรียนรู้สูงที่สุด คือ จัดเป็นกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน ลูกเสือเนตรนารี ความถี่ 458 คิดเป็นลำดับ 1 ลำดับที่ 2 คือ กิจกรรมแนะแนว ลำดับที่ 3 คือ บูรณาการในสาระแกนกลางกับกลุ่มสาระด้านต่อไปนี้ และลักษณะการจัดการเรียนรู้ที่ต่ำที่สุดคือ จัดเป็นสาระการเรียนรู้เพิ่มเติม สุขศึกษาและพลศึกษา ความถี่ 32 คิดเป็นลำดับ 20

1.2.3 ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น

พบว่าในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น มีลักษณะการจัดการเรียนรู้สูงที่สุด คือ บูรณาการในสาระแกนกลางกับกลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาต่างประเทศและเทคโนโลยี ความถี่ 7 คิดเป็นลำดับ 1 ลำดับที่ 2 คือ อยู่ในจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน โดยเป็นกิจกรรมลูกเสือเนตรนารี ความถี่ 68 ลำดับที่ 3 คือ สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ความถี่ 67 และลักษณะการจัดการเรียนรู้ที่ต่ำที่สุด คือ จัดเป็นสาระการเรียนรู้เพิ่มเติม ศิลปะ ความถี่ 2 คิดเป็นลำดับ 16

1.2.4 ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย

พบว่าในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย มีลักษณะการจัดการเรียนรู้สูงที่สุด คือ การจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน ลูกเสือเนตรนารี แนะแนว บำเพ็ญประโยชน์ ความถี่ 40 คิดเป็นลำดับ 1 ลำดับที่ 2 คือ สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ความถี่ 38 ลำดับที่ 3 คือ ชุมชน ความถี่ 30 และลักษณะการจัดการเรียนรู้ที่ต่ำที่สุด คือ จัดเป็นสาระการเรียนรู้เพิ่มเติม สุขศึกษาและพลศึกษา และภาษาต่างประเทศ ความถี่ 1 คิดเป็นลำดับ 13

1.3 การเข้าร่วมโครงการวิจัยเกี่ยวกับหลักสูตรท้องถิ่น

พบว่า การเข้าร่วมโครงการวิจัยเกี่ยวกับหลักสูตรท้องถิ่นของโรงเรียนทั้ง 56 โรงเรียน พบว่า โรงเรียนที่ไม่เคยเข้าร่วมโครงการวิจัยเกี่ยวกับหลักสูตรท้องถิ่นจำนวน 578 โรงเรียน คิดเป็นร้อยละ 96.3 และโรงเรียนที่เข้าร่วมโครงการวิจัยเกี่ยวกับหลักสูตรท้องถิ่น จำนวน 22 โรงเรียน คิดเป็นร้อยละ 3.7 จากจำนวนโรงเรียนที่เข้าร่วมโครงการวิจัยเกี่ยวกับหลักสูตรท้องถิ่นทั้ง 22 โรงเรียน พบว่า โรงเรียนที่เคยเข้าร่วมโครงการพัฒนาครูในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้จำนวน 9 โรงเรียน คิดเป็นร้อยละ 1.5 และโครงการชุดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้วรรณกรรมเป็นฐาน เพื่อส่งเสริมการอยู่ร่วมกันของเด็กเล็กในสังคมพหุวัฒนธรรมสามจังหวัดชายแดนภาคใต้จำนวน 13 โรงเรียน คิดเป็นร้อยละ 2.2

1.4 จุดเด่นหรือเอกลักษณ์ของชุมชนที่ส่งผลต่อการพัฒนาหลักสูตรและการจัดการเรียนรู้สาระท้องถิ่น

พบว่าจุดเด่นหรือเอกลักษณ์ของชุมชนที่เป็นที่ตั้งของโรงเรียนในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ พบว่า 3 ลำดับแรก คือ การมีส่วนร่วมกับโรงเรียน ความถี่ 143 คิดเป็นลำดับ 1 อาหารพื้นบ้าน ความถี่ 135 คิดเป็นลำดับ 2 และมีลักษณะภูมิศาสตร์ที่ร่มรื่น สภาพพื้นดินเหมาะแก่เพาะปลูกผลไม้ได้ทุกฤดู ความถี่ 98 คิดเป็นลำดับ 3

1.5 ผลผลิตที่สร้างรายได้หรือมีชื่อเสียงในชุมชนที่เป็นที่ตั้งของโรงเรียน

พบว่าผลผลิตที่สร้างรายได้หรือมีชื่อเสียงในชุมชนที่เป็นที่ตั้งของโรงเรียนในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ 3 ลำดับแรก คือ ผลผลิตจากยางพารา ความถี่ 230 คิดเป็น ลำดับ 1 การทำอาชีพด้านเกษตร ความถี่ 187 คิดเป็นลำดับ 2 และการประดิษฐ์ดอกไม้จากถักนุ่ง ความถี่ 85 คิดเป็นลำดับ 3

1.6 การได้รับรางวัลของนักเรียน ครูและการมีนวัตกรรมการจัดการเรียนรู้ที่ได้รับการยกย่องชมเชย

พบว่า การได้รับรางวัลของนักเรียนที่เป็นผลจากการจัดการเรียนรู้ท้องถิ่น พบว่า ตอบไม่มี โรงเรียนที่นักเรียนได้รับรางวัลจำนวน 406 คน คิดเป็นร้อยละ 67.7 ตอบมีโรงเรียนที่นักเรียนได้รับรางวัล จำนวน 194 คน คิดเป็นร้อยละ 32.3 โดยรางวัลที่ได้รับ เช่น การแกะสลักผลไม้, อนาคต, การทำข้าวต้ม (ตูปะ) ฯลฯ ตอบโรงเรียนที่ครูไม่ได้รับรางวัล จำนวน 367 คน คิดเป็นร้อยละ 61.2 ตอบโรงเรียนที่ครูได้รับรางวัลจำนวน 233 คน คิดเป็นร้อยละ 38.8 โดยรางวัลที่ได้รับ เช่น การประดิษฐ์ของใช้จากวัสดุในท้องถิ่น, ครูสอนดี ฯลฯ และพบว่าตอบมีโรงเรียนที่ไม่มีนวัตกรรมการจัดการเรียนรู้ที่ได้รับรางวัล จำนวน 360 โรงเรียน คิดเป็นร้อยละ 60.0 ตอบมีโรงเรียนที่มีนวัตกรรมการจัดการเรียนรู้ที่ได้รับรางวัล จำนวน 240 โรงเรียน คิดเป็นร้อยละ 40.0 โดยรางวัลที่ได้รับ เช่น โครงการธุรกิจชุมชน ฯลฯ

1.7 การใช้แหล่งการเรียนรู้ร่วมกับหน่วยงานอื่นในท้องถิ่น และลักษณะชุมชนที่เป็นที่ตั้งของโรงเรียน

พบว่า การใช้แหล่งเรียนรู้ร่วมกับหน่วยงานอื่นในท้องถิ่นและลักษณะชุมชนที่เป็นที่ตั้งของโรงเรียน พบว่า ตอบโรงเรียนที่ไม่มีการใช้แหล่งเรียนรู้ร่วมกับหน่วยงานอื่นในท้องถิ่น จำนวน 321 คน คิดเป็นร้อยละ 53.5 และตอบโรงเรียนที่มีการใช้แหล่งเรียนรู้ร่วมกับหน่วยงานอื่นในท้องถิ่นจำนวน 279 คน คิดเป็นร้อยละ 46.5 โดยหน่วยงานที่ใช้แหล่งการเรียนรู้ร่วมกับโรงเรียน เช่น กศน, โรงพยาบาลชุมชน, การศึกษาพัฒนาพิบูลทอง ฯลฯ พบว่า ชุมชนที่เป็นที่ตั้งของโรงเรียนส่วนใหญ่เป็นชุมชนชนบท (อยู่นอกเขตเทศบาล) ตอบจำนวน 354 คน คิดเป็น ร้อยละ 59.0

1.8 ปัจจัยการสนับสนุนกระบวนการเรียนรู้ท้องถิ่นของสถานศึกษา

1.8.1 การสนับสนุนจากสถานศึกษา

1.8.1.1 การจัดกระบวนการเรียนรู้ท้องถิ่นผ่านกลไกของคณะกรรมการหรือฝ่ายที่รับผิดชอบโดยตรง

พบว่าโรงเรียนที่ไม่มีการจัดตั้งคณะกรรมการหรือฝ่ายที่รับผิดชอบโดยตรงมีจำนวน 336 คน คิดเป็นร้อยละ 56.0 และตอบโรงเรียนที่มีการจัดตั้งคณะกรรมการหรือฝ่ายที่รับผิดชอบโดยตรง มีจำนวน 264 คน คิดเป็นร้อยละ 44.0

1.8.1.2 การจัดสรรงบประมาณเพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ท้องถิ่น

พบว่าโรงเรียนส่วนใหญ่ไม่มีการจัดสรรงบประมาณเพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ท้องถิ่น จำนวน 235 คน คิดเป็นร้อยละ 39.2 และตอบโรงเรียนมีการจัดสรรงบประมาณโดยเฉพาะ จำนวน 365 คน คิดเป็นร้อยละ 60.8 โดยแบ่งเป็น 2 ส่วน คือ จำนวนงบประมาณต่อปี โดยประมาณ 2,000-50,000 และ จัดสรรในระดับโรงเรียน

1.8.1.3 การส่งเสริมหรือการพัฒนาศักยภาพบุคลากรให้สามารถจัดกระบวนการเรียนรู้ท้องถิ่น

พบว่าส่วนใหญ่มีการส่งเสริมหรือการพัฒนาศักยภาพบุคลากรให้สามารถจัดกระบวนการเรียนรู้ท้องถิ่น ตอบจำนวน 291 คน คิดเป็นร้อยละ 51.5 และตอบโรงเรียนไม่มีโดยมีลักษณะการส่งเสริมและการพัฒนาศักยภาพ จำนวน 291 คน คิดเป็นร้อยละ 48.5

1.8.2 สนับสนุนจากชุมชนและหน่วยงานอื่นๆ

1.8.2.1 การสนับสนุนกระบวนการเรียนรู้ท้องถิ่นจากชุมชน

โรงเรียนส่วนใหญ่ได้รับการสนับสนุนจากชุมชนจำนวน 325 คน คิดเป็นร้อยละ 54.2 และตอบโรงเรียนที่ไม่ได้รับการสนับสนุนจากชุมชนโดยองค์กรที่ให้การสนับสนุน เช่น การให้ความรู้โดยเชิญวิทยากร, อบต.สนับสนุนงบประมาณ ฯลฯ จำนวน 275 คน คิดเป็นร้อยละ 45.8

1.8.2.2 การสนับสนุนการเรียนรู้ท้องถิ่นจากหน่วยงานอื่นๆ

โรงเรียนส่วนใหญ่ไม่ได้รับการสนับสนุนการเรียนรู้ท้องถิ่นจากหน่วยงานอื่นๆ จำนวน 419 คน และตอบโรงเรียนที่ได้รับการสนับสนุน จากหน่วยงานต่างๆ จำนวน 181 คน คิดเป็นร้อยละ 30.2

1.9 กระบวนการเรียนรู้ท้องถิ่นของสถานศึกษา

1.9.1 รูปแบบของกระบวนการเรียนรู้ท้องถิ่น

โรงเรียนที่ได้มีการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ท้องถิ่นในหลากหลายรูปแบบ โดยรูปแบบที่มีการพัฒนามากที่สุด คือ หลักสูตรท้องถิ่น เช่น การงานอาชีพ, หลักสูตรอิสลามศึกษา ฯลฯ ความถี่ 334 คิดเป็นลำดับที่ 1 ลำดับที่ 2 คือ แหล่งเรียนรู้ท้องถิ่น เช่น มัสยิด โรงเรียนตาดีกา ฯลฯ ความถี่ 242 ลำดับที่ 3 คือ สื่อการเรียนรู้ท้องถิ่น เช่น จัดแต่งบอร์ดในเทศกาลต่างๆ ภายในโรงเรียน ฯลฯ ความถี่ 188 ส่วนรูปแบบที่มีการพัฒนาน้อยที่สุดคือ อื่นๆ เช่น สอนบูรณาการกับกลุ่มสาระการ

งาน, โดยการจัดกิจกรรมอาซูรอ โดยให้นักเรียนมีส่วนร่วม, จัดเป็นคาบชุมชน, ฯลฯ ความถี่ 18 คิดเป็นลำดับ 6

1.9.2 วิธีการจัดกระบวนการเรียนรู้ท้องถิ่น

โรงเรียนที่มีการใช้วิธีการจัดกระบวนการเรียนรู้ท้องถิ่นที่หลากหลาย โดยมีวิธีการนำมาใช้มากที่สุดคือ วิธีใช้การจัดโครงการ ความถี่ 261 คิดเป็นลำดับ 1 ลำดับที่ 2 คือ อื่นๆ เช่น มีการส่งเสริม, การอนุรักษ์, วัฒนธรรม, ประเพณี, เทศกาล และวันสำคัญทางศาสนา ฯลฯ ความถี่ 187 ลำดับที่ 3 คือ ใช้การวิจัยเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ ความถี่ 152 ส่วนวิธีการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่นำมาใช้น้อยที่สุดคือ ใช้การวิจัยเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ ความถี่ 152 คิดเป็นลำดับ 3

1.9.3 การบูรณาการเพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ท้องถิ่น

โรงเรียนส่วนใหญ่ไม่มีการบูรณาการสาระการเรียนรู้ หรือสาระทางวิชาการ จำนวน 228คน คิดเป็นร้อยละ 38.0 ตอบมีการบูรณาการกับหลักสูตรแกนกลางและตัวชี้วัดรายปี จำนวน 185 คน คิดเป็นร้อยละ 30.8 และตอบมีการบูรณาการกับสาระการเรียนรู้หรือสาระทางวิชาการ จำนวน 187 คน คิดเป็นร้อยละ 31.2

1.9.4 การวัดผลประเมินผลผู้เรียนด้านการเรียนรู้ท้องถิ่น

โรงเรียนส่วนใหญ่ใช้การประเมินผลงาน ความถี่ 278 คิดเป็นลำดับ 1 ใช้การสอบถามความคิดเห็น แบบประเมินเจตคติ ความถี่ 147 คิดเป็นลำดับ 2 และใช้แบบทดสอบ ความถี่ 134 คิดเป็นลำดับ 3 ตามลำดับ

1.9.5 การศึกษาวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการเรียนรู้ท้องถิ่น

โรงเรียนส่วนใหญ่ไม่มีการศึกษาวิจัยความถี่ 433 คิดเป็นลำดับ 1 มีการศึกษาวิจัยความถี่ 167 คิดเป็นลำดับ 2 และในการศึกษาวิจัยด้านที่เป็นลำดับที่ 1 คือความหลากหลายทางวัฒนธรรมในท้องถิ่น ความถี่ 71 ลำดับที่ 2 คือ สิ่งแวดล้อมและความหลากหลายทางชีวภาพ ความถี่ 56 ลำดับที่ 3 คือ วิทยาศาสตร์ท้องถิ่น ความถี่ 48 และลำดับสุดท้ายคือประวัติท้องถิ่น ความถี่ 7

1.10 ผลสำเร็จที่เกิดขึ้นจากกระบวนการเรียนรู้ท้องถิ่น

1.10.1 ผลที่เกิดขึ้นกับนักเรียน

ผลที่เกิดขึ้นกับนักเรียนในประเด็นที่สูงที่สุด คือ นักเรียนมีความรู้เกี่ยวกับท้องถิ่นของตนเอง ความถี่ 416 คิดเป็นลำดับ 1 ลำดับที่ 2 คือ นักเรียนมีทักษะในการอนุรักษ์สืบสาน หรือดูแลท้องถิ่นของตนเอง เช่น ช่วยกันรักษาความสะอาด, รักษาสิ่งแวดล้อม โดยการปลูกต้นไม้ ดอกไม้ ฯลฯ ความถี่ 355 ลำดับที่ 3 คือ นักเรียนมีความรู้สึกรักและภาคภูมิใจในคุณค่าของท้องถิ่นของตนเอง เช่น มีความรัก, ภาคภูมิใจในภาษาพูด, การแต่งกายชุดท้องถิ่น ฯลฯ ความถี่ 190 และผลที่เกิดขึ้นกับนักเรียนในประเด็นที่ต่ำที่สุดคือ อื่นๆ เช่น นักเรียนรู้จักในการปฏิบัติกรอยู่ร่วมกันในสังคมท้องถิ่น รู้และเข้าใจในวัฒนธรรมท้องถิ่น, นักเรียนเกิดการเรียนรู้ ฯลฯ ความถี่ 72 คิดเป็นลำดับ 5

1.10.2 ผลที่เกิดขึ้นกับครูและโรงเรียน

ผลที่เกิดขึ้นกับครูและโรงเรียนที่มากที่สุด คือ ได้นวัตกรรมที่ครูได้พัฒนาขึ้นในกระบวนการจัดการเรียนรู้ท้องถิ่น ความถี่ 589 คิดเป็นลำดับ 1 และผลที่เกิดขึ้นกับครูและโรงเรียนที่น้อยที่สุดคือ ได้รับโอกาสการยกย่องชมเชย การเลื่อนวิทยฐานะ จากการจัดการกระบวนการเรียนรู้ท้องถิ่น ความถี่ 307 คิดเป็นลำดับ 2

1.10.3 ผลที่เกิดขึ้นกับชุมชนท้องถิ่น

ผลที่เกิดขึ้นกับชุมชนท้องถิ่นมากในประเด็นการมีส่วนร่วมกับชุมชน คือ ตอบมีการมีส่วนร่วม เช่น การจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น, การร่วมกิจกรรมวันพ่อ วันแม่ ฯลฯ จำนวน 339 คน คิดเป็นร้อยละ 56.5 และผลที่เกิดขึ้นในประเด็นการเรียนรู้ท้องถิ่นที่ชุมชนให้ความสำคัญและต้องการให้ลูกหลานได้เรียนรู้ ประเด็นที่ชุมชนให้ความสำคัญที่สุดคือ ภูมิปัญญาท้องถิ่น คิดเป็นร้อยละ 63 ลำดับที่ 2 คือ ความหลากหลายทางวัฒนธรรมในท้องถิ่น คิดเป็นร้อยละ 18.7 ลำดับที่ 3 คือ ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น คิดเป็นร้อยละ 15.7 และประเด็นที่ชุมชนให้ความสำคัญน้อยที่สุด คือ ไม่ให้ความสำคัญคือ วิทยาศาสตร์ และสิ่งแวดล้อมและความหลากหลายทางชีวภาพท้องถิ่นในประเด็นการมีส่วนร่วมกับชุมชน

1.11 เครือข่ายความร่วมมือในการจัดการกระบวนการเรียนรู้ท้องถิ่น

1.11.1 เครือข่ายการจัดการกระบวนการเรียนรู้ท้องถิ่น

เครือข่ายความร่วมมือในการจัดการกระบวนการเรียนรู้ท้องถิ่นของโรงเรียนมากที่สุด คือ มัสยิด เช่น กิจกรรมวันรายอ, บรรยายธรรม ฯลฯ ความถี่ 222 คิดเป็นลำดับ 1 ลำดับที่ 2 คือ กศน. เช่น แหล่งเรียนรู้ตามตำบล, ศาลาอ่านหนังสือในหมู่บ้าน ฯลฯ ความถี่ 200 ลำดับที่ 3 คือ สถาบันอุดมศึกษาในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ความถี่ 167 และเครือข่ายความร่วมมือในการจัดการกระบวนการเรียนรู้ท้องถิ่นของโรงเรียนน้อยที่สุด คือ อบต. เช่น นาเกษตรพัฒนา, อนุรักษ์สิ่งแวดล้อม, อาหารกลางวัน, นม ฯลฯ ความถี่ 15 คิดเป็นลำดับ 11

1.11.2 ปัญหา อุปสรรค ในการจัดการกระบวนการเรียนรู้ท้องถิ่น

ปัญหา อุปสรรคในการจัดการกระบวนการเรียนรู้ ที่มีความถี่สูงสุด คือ ด้านเครือข่ายความร่วมมือการจัดการกระบวนการเรียนรู้ท้องถิ่น เช่น เหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ความถี่ 50 คิดเป็นลำดับ 1 และปัญหา อุปสรรคในการจัดการกระบวนการเรียนรู้ที่ต่ำที่สุด คือ ด้านปัจจัยสนับสนุน เช่น ปัจจัยด้านบุคคลที่จะให้ความรู้และให้คำปรึกษาให้แนวคิดแนวทางปฏิบัติการประสานนิเทศอย่างจริงจัง ด้านการจัดการกระบวนการเรียนรู้ท้องถิ่น เช่น ด้านอื่นๆ ด้านเวลา ด้านนโยบาย และด้านอื่นๆ เช่น งบประมาณ ความถี่ 15 คิดเป็นลำดับ 7 เช่นเดียวกัน

1.12 ความคิดเห็นต่อแนวทางสู่ความสำเร็จในการจัดกระบวนการเรียนรู้ท้องถิ่น

ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมและให้ ความร่วมมืออย่างต่อเนื่อง ความถี่ 50 คิดเป็นลำดับ 1 รองลงมา คือ สถานศึกษาและชุมชนควรมีเป้าหมายในการพัฒนาและควรที่จะได้รับความคิดเห็นของกันและกัน และการประกวดกิจกรรมในชุมชน ความถี่ 40 คิดเป็นลำดับ 2 และอยู่ที่ผู้บริหารโรงเรียนในการจัดกระบวนการเรียนรู้ท้องถิ่นให้มากขึ้น ทำต่อเนื่อง มีการต่อยอด และหาเครือข่ายแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ความถี่ 30 คิดเป็นลำดับ 3 เช่นเดียวกัน

2. ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่น

คำว่า ภูมิปัญญา ตรงกับคำศัพท์ภาษาอังกฤษว่า WISDOM ซึ่งมีความหมายว่าความรู้ ความสามารถ ความเชื่อ ทักษะ และศักยภาพในการแก้ปัญหาของมนุษย์ที่สืบทอดกันมาจากอดีตถึงปัจจุบันอย่างไม่ขาดสาย และเชื่อมโยงกันทั้งระบบทุกสาขา (นันทสาร สีสลับ, ม.ป.ป.) ภูมิปัญญาท้องถิ่น (LOCAL WISDOM) หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่ชาวบ้านคิดขึ้นได้เองและนำมาใช้ในการแก้ปัญหา เป็นเทคนิควิธี เป็นองค์ความรู้ของชาวบ้าน ทั้งทางกว้างและทางลึกที่ชาวบ้านคิดเอง ทำเอง โดยอาศัยศักยภาพที่มีอยู่แก้ปัญหาคำถามดำเนินชีวิตในท้องถิ่นได้อย่างเหมาะสมกับยุคสมัย (นันทสาร สีสลับ, ม.ป.ป.) จึงอาจกล่าวได้ว่าภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นสิ่งที่บุคคลในท้องถิ่นนั้นได้ใช้ศักยภาพคิดค้นสิ่งนั้นขึ้นมา เพื่อใช้ในการดำรงชีวิตหรือแก้ปัญหา และเป็นองค์ความรู้ที่ได้สั่งสมสืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน

“ภูมิปัญญา” คือ พันความรู้ความสามารถที่เกิดจากประสบการณ์และความเฉลียวฉลาดของผู้คนในกลุ่มสังคมใดสังคมหนึ่ง ในการคิดประดิษฐ์หรือสร้างสรรค์สิ่งต่างๆ ขึ้นเพื่อประโยชน์ในการดำรงชีวิตและอยู่ร่วมกันในสังคมนั้น และมีการถ่ายทอดสิ่งประดิษฐ์หรือสร้างสรรค์ขึ้นนั้นจากคนรุ่นหนึ่งต่อไปยังคนอีกรุ่นหนึ่ง (วรากรณ์ สามโกเศศ, 2553) ทั้งนี้ภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือภูมิปัญญาชาวบ้านนี้มีขอบเขตที่กว้างขวาง มิใช่เพียงแค่วิถีเกษตร การรักษาโรคแบบโบราณ แต่ยังมีเรื่องการช่าง การคมนาคมขนส่ง ครอบครัว การศึกษา นันทนาการ ศาสนา ภาษา และการสื่อสาร วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี และแม้แต่เรื่องการเมือง การปกครอง การสงคราม การเป็นผู้นำสิ่งต่างๆ เหล่านี้รวมเป็นวัฒนธรรมของสังคมไทยมาแต่ดั้งเดิมนั่นเอง (สัญญา สัญญาวิวัฒน์ , 2540 หน้า 128-129) ดังนั้นสามารถจำแนกกลุ่มของภูมิปัญญาท้องถิ่น ได้เป็น 5 กลุ่ม คือ ภูมิปัญญาในการดำรงชีวิต ภูมิปัญญาด้านการป้องกันรักษาสุขภาพอนามัย ภูมิปัญญาด้านการอยู่ร่วมกันในสังคม ภูมิปัญญาด้านงานประเพณีและศาสนา ภูมิปัญญาด้านการสร้างสรรค์ทางศิลปะ (วรากรณ์ สามโกเศศ , 2553)

จากความหมายและองค์ประกอบของภูมิปัญญาท้องถิ่นแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีต่อการพัฒนาสังคมไทยมาตั้งแต่เดิม แม้ว่าภายหลังจะมีการรับเอาภูมิปัญญาตะวันตกเข้ามามีใช้ในการพัฒนาประเทศ แต่ในปัจจุบันเป็นที่ยอมรับโดยทั่วไปในการนำเอาภูมิปัญญาท้องถิ่นของไทยกลับมาใช้มากขึ้น นับเป็นกลยุทธ์ที่สำคัญในการพัฒนาสังคมไทยซึ่งความหมายของการพัฒนาสังคมในที่นี้หมายถึง การมีคุณภาพชีวิต (quality of Life) ที่ดีขึ้นอาวัตุคุณภาพชีวิตได้หลายแบบ เช่นวิถีทางการศึกษา เศรษฐกิจ การเมือง อนามัย หรือทางจิตใจมีสิ่งเหล่านี้สูงขึ้นหรือมากขึ้นก็ถือว่ามีพัฒนาสูงขึ้น (สัญญา สัญญาวิวัฒน์ , 2540 หน้า 16)

3. ความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีความสำคัญต่อสังคมหลายประการ ดังนี้

3.1 **ความรู้และระบบความรู้** ภูมิปัญญาไม่ใช่สิ่งที่เกิดแวบขึ้นมาในหัว แต่เป็นระบบความรู้ที่ชาวบ้าน มองเห็นความสัมพันธ์ของสิ่งต่าง ๆ เป็นระบบความรู้ที่ไม่เป็นวิทยาศาสตร์ ฉะนั้นในการศึกษาเข้าไปดูว่าชาวบ้าน “รู้อะไร” อย่างเดียวไม่พอต้องศึกษาด้วยว่าเขาเห็น

3.2 **การสั่งสมและการกระจายความรู้** ภูมิปัญญาเกิดจากการสั่งสม และกระจาย ความรู้ ความรู้นั้น ไม่ได้ลอยอยู่เฉย ๆ แต่ถูกนำมาบริการคนอื่น เช่น หมอพื้นบ้าน ชุมชน สั่งสมความรู้ทางการแพทย์ไว้ในตัวคน ๆ หนึ่ง โดยมีกระบวนการที่ทำให้เขาสั่งสมความรู้ เราควรศึกษาด้วยว่ากระบวนการนี้เป็นอย่างไร หมอคนหนึ่งสามารถสร้างหมอคนอื่นต่อมาได้ได้อย่างไร

3.3 **การถ่ายทอดความรู้** ภูมิปัญญาชาวบ้านไม่ได้มีสถาบันถ่ายทอดความรู้แต่มีกระบวนการถ่ายทอดที่ ซับซ้อน ถ้าเราต้องการเข้าใจภูมิปัญญาท้องถิ่น เราต้องเข้าใจกระบวนการถ่ายทอดความรู้จากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่งด้วย

3.4 **การสร้างสรรค์และปรับปรุง** ระบบความรู้ของชาวบ้านไม่ได้หยุดนิ่งอยู่กับที่แต่ถูกปรับเปลี่ยน ตลอดมา โดยอาศัยประสบการณ์ของชาวบ้านเอง เรายังขาดการศึกษาว่าชาวบ้านปรับเปลี่ยนความรู้ และระบบความรู้เพื่อเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงอย่างไร (นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2536 : 3)

4. ประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภูมิปัญญาท้องถิ่น แบ่งได้หลายประเภท ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ และหลักเกณฑ์ต่าง ๆ ที่หน่วยงาน และองค์กร ได้แบ่งประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ 4 ประเภท ดังนี้

4.1 คติ ความคิด ความเชื่อ และหลักการ เป็นพื้นฐานขององค์ความรู้ ที่ถ่ายทอดกันมา

4.2 ศิลปะ วัฒนธรรม และขนบธรรมเนียม ประเพณีที่เป็นแบบแผนของการดำเนินชีวิตที่ปฏิบัติ สืบทอดกันมา

4.3 การประกอบอาชีพในแต่ละท้องถิ่นที่ได้รับการพัฒนาให้เหมาะสมกับกาลสมัย

4.4 แนวคิดหลักปฏิบัติและเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่ชาวบ้านนำมาใช้ในชุมชนเป็นอิทธิพล ของความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

ภูมิปัญญาท้องถิ่นทั้ง 4 ประเภทนี้ จะปรากฏให้เห็นได้ในเรื่องของการประกอบอาชีพศิลปะ วัฒนธรรม และประเพณีต่างๆ และการอบรมสั่งสอนถ่ายทอดให้แก่เยาวชนรุ่นหลังๆ ยังปรากฏอยู่จนทุกวันนี้(มณีนภา ชุตติบุตร, 2538 : 21 และนิคม ชมพูลอง, 2542 : 131)

5. การจัดการเรียนรู้โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐาน

สังคมไทยได้ปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ทางการศึกษา จากการพึ่งพิงตะวันตกทั้งด้านแนวคิด เนื้อหาสาระ และเทคโนโลยีมาสู่การพึ่งพิงตนเอง โดยการศึกษามุ่งให้ผู้เรียนสร้างองค์ความรู้ได้ด้วยตนเอง และการศึกษาให้ความสำคัญกับความรู้ที่เหมาะสมกับวิถีชีวิตของท้องถิ่นและผู้เรียน ดังนั้นปัจจุบันแนวทางของการจัดการศึกษา และการจัดการเรียนรู้ก็มุ่งให้สถานศึกษาได้ค้นหาศักยภาพจากชุมชน ท้องถิ่น มาใช้ในการพัฒนาผู้เรียนมีการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นในรูปแบบต่าง ๆ โดยผู้ที่ทำ

หน้าที่ถ่ายทอดความรู้ให้กับผู้เรียน คือ เจ้าของความรู้นั่นเอง ซึ่งนับเป็น “ภูมิปัญญาท้องถิ่น” (Local Wisdom) หรือภูมิปัญญาชาวบ้าน (Popular Wisdom)

จากสาระของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มาตรา 23 แสดงให้เห็นความสำคัญของเนื้อหาสาระที่มาจากความต้องการของชุมชนและภูมิปัญญาท้องถิ่นสอดคล้องกับสภาพปัจจุบันที่สังคมให้ความสำคัญกับภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการศึกษาและถ่ายทอดองค์ความรู้สู่ผู้เรียน ดังนั้นบทความวิชาการนี้จะได้นำเสนอถึง ความหมาย และองค์ประกอบของภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อการจัดการศึกษาในวิถีชุมชน และการจัดการศึกษาโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานเพื่อนำไปสู่การจัดการศึกษาที่มุ่งเน้นการพัฒนาผู้เรียนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์และสามารถสร้างองค์ความรู้ นวัตกรรมเพื่อการดำรงชีวิตของตนเองได้โดยไม่ต้องพึ่งพิงจากภายนอกเป็นหลักอีกต่อไป

การจัดการเรียนรู้โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐาน เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาในวิถีชุมชน เป็นกระบวนการทัศน์ของชุมชนเข้มแข็ง ซึ่งเป็นกระบวนการทัศน์การพัฒนาที่มีอิทธิพลกับประเทศกำลังพัฒนามากกว่าสามทศวรรษพร้อมๆ กับการเติบโตของกระบวนการทัศน์หลังทันสมัยนิยม (Postmodernism) ที่เน้นความสมดุลของการพัฒนาที่ไม่พึ่งเน้นแต่การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจในภาพรวมเป็นหลักอย่างเดียว แต่พึ่งเน้นอัตลักษณ์ ศักดิ์ศรีความมั่นคงและมั่นคงทางเศรษฐกิจสังคมในระดับปัจเจกบุคคลและชุมชนควบคู่กันไปด้วย (อมรวิรัช นาคกรรพ และคณะ , 2551 หน้า 10)

ประเด็นสำคัญของการจัดการศึกษาในวิถีชุมชนอีกประการหนึ่ง คือ การจัดการศึกษาโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐาน สามารถพบได้จากการใช้หลักสูตรท้องถิ่นในการจัดการศึกษา รวมทั้งการใช้แหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่นเพื่อการจัดการเรียนรู้ ซึ่งหัวใจของหลักสูตรท้องถิ่นที่แท้จริง คือ จะต้องมิใช่ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐาน โดยเป็นหลักสูตรที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้นๆ เช่น ในชุมชนมีการสานเสื่อ หลักสูตรท้องถิ่นก็ต้องศึกษา และเรียนรู้การสานเสื่อ เป็นต้น แผนการศึกษาแห่งชาติ ฉบับปรับปรุง (พ.ศ. 2552-2559) ได้ระบุถึงวัตถุประสงค์ที่ 2 : สร้างสังคมไทยให้เป็นสังคมคุณธรรม ภูมิปัญญาและการเรียนรู้ โดยมีแนวนโยบายที่สำคัญประการหนึ่งคือ ส่งเสริมสนับสนุนเครือข่าย ภูมิปัญญาและการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ ศิลปะ วัฒนธรรม พลศึกษา กีฬา เป็นวิถีชีวิตอย่างมีคุณภาพ และตลอดชีวิต

6. การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตร

จากการทบทวนการพัฒนาประเทศที่ผ่านมา ได้ข้อสรุปว่า การพัฒนาประเทศไม่สอดคล้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมไทยเท่าที่ควร ทำให้เกิดปัญหาและภาวะวิกฤตนานาประการการพัฒนาคน หรือการจัดการศึกษาโดยรวมก็เป็นไปตามแนวทางของตะวันตกเป็นสำคัญดังนั้นการจัดการศึกษาควรได้รับการแก้ไขให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมไทย การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นซึ่งเป็นองค์ความรู้สำคัญส่วนหนึ่งที่เป็นฐานของวิถีคิดและจตุรรวมของจิตสำนึกในทุกระดับตั้งแต่ระดับครอบครัว ชุมชน และประเทศชาติและเป็นปัจจัยสำคัญต่อการพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของคนไทยทั้งทางสังคมและเศรษฐกิจมาใช้เป็นพื้นฐานสำคัญส่วนหนึ่งในการปฏิรูปการศึกษาจึงมีความจำเป็นและสำคัญยิ่ง (นิคม ชมภูหลง, 2545) อย่างไรก็ตาม หลักสูตรประถมศึกษาและมัธยมศึกษา พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) ได้เปิดโอกาสให้ท้องถิ่นเข้ามามีบทบาทในการจัดการศึกษามากขึ้น

กล่าวคือ โรงเรียนสามารถจัดรายวิชาเลือกเสรีให้ผู้เรียนเลือกเรียนอย่างหลากหลายตามสภาพของทรัพยากรในท้องถิ่นนั้นๆ และสามารถนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาจัดการเรียนการสอน และสามารถปรับหรือพัฒนาเนื้อหาและกิจกรรมในหลักสูตรให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน และท้องถิ่น

นอกจากนั้นแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2535 ได้กล่าวถึง การจัดการเรียนการสอนว่าต้องให้สนองความต้องการ และสอดคล้องกับสภาพของท้องถิ่น มีการประสานแหล่งความรู้ระหว่างวิทยาการสากลกับภูมิปัญญาท้องถิ่น แต่การดำเนินงานในลักษณะดังกล่าวพบว่ายังไม่แพร่หลายเท่าใดนัก (กองวิจัยการศึกษา, 2539)

จากการเห็นความจำเป็นในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการศึกษาดังกล่าว แต่การดำเนินการยังไม่ประสบผลเท่าที่ควร พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มาตรา 27 จึงได้กล่าวถึงการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการศึกษาโดยเฉพาะการจัดทำหลักสูตรอย่างชัดเจนว่า ให้สถานศึกษาชั้นพื้นฐานมีหน้าที่จัดทำสาระของหลักสูตรในส่วนที่เกี่ยวกับสภาพปัญหาในชุมชนและสังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่น คุณลักษณะอันพึงประสงค์ เพื่อเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศชาติ ดังนั้น จะเห็นว่า การจัดการศึกษาโดยเฉพาะการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา จึงต้องนำสาระเพิ่มเติมจากภูมิปัญญาท้องถิ่นมาเป็นสาระส่วนหนึ่งของหลักสูตรสถานศึกษาด้วย

ชนิดของวรรณกรรม

วรรณกรรมมีความสำคัญต่อการเรียนรู้และการพัฒนาเด็ก วรรณกรรมมี 8 ชนิด ชนิดแรกคือ หนังสือสำหรับเด็ก (Finazzo,1997 and Russell,2005) ประกอบไปด้วยหนังสือบทกล่อมเด็ก หนังสือภาพ หนังสือฝึกสะกดคำ หนังสือฝึกการนับ หนังสือความรู้ และหนังสือนิทาน ชนิดที่สองคือ วรรณกรรมพื้นบ้าน (Finazzo,1997 and Russell,2005) ประกอบไปด้วยเทพนิยาย นิทานปรัมปรา นิทานพื้นบ้าน ชนิดที่สามคือ บทกวี (Finazzo,1997 and Russell,2005) ชนิดที่สี่คือ วรรณกรรมที่เป็นเรื่องมหัศจรรย์ (Finazzo,1997 and Russell,2005) ประกอบไปด้วย เรื่องราวความมหัศจรรย์เกี่ยวกับสัตว์ ของเล่น ของวิเศษ การเดินทาง การผจญภัยสู่โลกใหม่ วิรบุรุษ เรื่องราวเหนือธรรมชาติเหนือกาลเวลา เรื่องราวความมหัศจรรย์ของวิทยาศาสตร์ ชนิดที่ห้าเกี่ยวกับเรื่องจริงและประวัติศาสตร์ ประกอบไปด้วยเรื่องแต่งร่วมสมัย และอิงประวัติศาสตร์ และชนิดที่หกคือ วรรณกรรมที่ใช้สำหรับการอ้างอิง (Finazzo,1997 and Russell,2005) ชนิดที่เจ็ดคือ วรรณกรรมที่เป็นโปรแกรมคอมพิวเตอร์หรือสื่อเทคโนโลยีสารสนเทศต่างๆ (Finazzo,1997)

วรรณกรรมชนิดที่แปดคือ ภาษาที่อยู่ในชีวิตประจำวันของเด็ก (เกสรี ลัดเลีย,2549) อันประกอบไปด้วย ข้อเขียน สิ่งพิมพ์ทุกชนิดที่เด็กได้มีประสบการณ์ในชีวิตประจำวันแม้บางอย่างผู้ใช้โดยตรงคือ พ่อแม่ ครู หรือผู้ใหญ่คนอื่นๆ ในบ้าน เช่น หนังสือพิมพ์ ตำราอาหาร หนังสือพระ ตำราเลี้ยงสัตว์ คู่มือต่างๆ ข้อมูลใน Internet นอกจากนี้ยังรวมถึงลักษณะการถ่ายทอดทางภาษา และสัญลักษณ์ที่มีได้ปรากฏเป็นข้อเขียนที่ปรากฏในชีวิตประจำวัน เช่น เพลง บทความทางวิทยุ รายการโทรทัศน์ สัญญาณจราจร ผู้ปกครองและครูสามารถนำมาใช้จัดประสบการณ์การเรียนรู้ในเรื่องต่างๆ ให้กับเด็กได้ โดยมีได้แยกโลกของเด็กออกจากโลกของผู้ใหญ่ มิได้จำกัดชนิดของวรรณกรรมที่เด็กมีสิทธิเรียนรู้

วรรณกรรมกับทฤษฎีพัฒนาการ

การนำวรรณกรรมไปใช้เพื่อการพัฒนาเด็กนั้น นักการศึกษาควรได้คำนึงถึงพัฒนาการของเด็กเป็นสำคัญ โดยการศึกษาและทำความเข้าใจเกี่ยวกับทฤษฎีพัฒนาการด้านต่างๆ ดังนี้ พัฒนาการด้านภาษา พัฒนาการด้านสติปัญญา พัฒนาการด้านอารมณ์ สังคมรวมทั้งคุณธรรมจริยธรรม และพัฒนาการด้านสุนทรียภาพ (ความคิดสร้างสรรค์ และจินตนาการ) พัฒนาการด้านแรกที่เกิดถึงในที่นี่ คือ พัฒนาการด้านภาษา ซึ่งในวัย เด็กเล็กตั้งแต่แรกเกิดถึงสองขวบ เด็กได้ใช้เวลาเพียงหนึ่งปีถึงสองปีแรกของชีวิตนี้ในการสร้างความรู้เกี่ยวกับความหมายของเสียงที่ได้ยิน และการสร้างประโยค ในขณะที่เด็กที่โตกว่า คือ อยู่ในช่วงอายุสี่ปีถึงห้าปี กำลังสร้างความรู้เกี่ยวกับบทบาทของไวยากรณ์ทางภาษา แม้ว่าเด็กเหล่านี้จะไม่สามารถอธิบายเกี่ยวกับบทบาทและการใช้ไวยากรณ์เหล่านี้ได้ แต่ก็สามารถที่จะแสดงความคิดความรู้สึกทั้งหมดที่อยู่ในใจออกไปได้ พร้อมทั้งมีคำศัพท์เพิ่มขึ้นอีกมากมาย มีการขีดเลาการใช้คำศัพท์เพื่อให้สามารถสื่อสารได้อย่างคมชัด ในช่วงวัยนี้วรรณกรรมมีความสำคัญต่อพัฒนาการด้านภาษาของเด็กเป็นอย่างมาก โดยเริ่มต้นที่วรรณกรรมประเภทบทกล่อมเด็ก (mother goose rhymes) ที่มีชีวิตชีวาและมีความเฉลียวฉลาดในการใช้ต่างๆ อย่างน่าสนใจ (Russell,2005)

บทกล่อมเด็กเป็นวรรณกรรมที่เชื่อมสายสัมพันธ์ความรัก ความอบอุ่นจากแม่สู่ลูก และมีลักษณะเฉพาะทางวัฒนธรรม สะท้อนภาพสังคมของกลุ่มชาติพันธุ์ เมื่อเด็กโตขึ้นโดยมีทักษะต่างๆ ดีขึ้น เด็กก็จะเปลี่ยนความสนใจจากสนใจเสียงที่เปล่งออกมา ไปสนใจเรื่องราวที่มีการวางประเด็นของเรื่องราวให้มีความซับซ้อนมากยิ่งขึ้น โดยให้ความสนใจกับวรรณกรรมประเภทนิทานพื้นบ้านซึ่งมักจะมีการวางประเด็นของเรื่องราวให้เข้าใจง่าย และตัวละครมีบุคลิกลักษณะที่ชัดเจน รวมทั้งทำให้เด็กมีจินตนาการ (Russell,2005) ในขณะที่เด็กๆ กำลังเติบโตอยู่ในสังคมและวัฒนธรรมที่มีความแตกต่างกัน เด็กทุกคนมีความสุขอยู่กับการเรียนรู้ภาษาของตนเองอยู่ในวัฒนธรรมของตนเอง บทสนทนา และการตั้งคำถามเกี่ยวกับคนอื่นๆ มีความสำคัญต่อพัฒนาการด้านภาษาของเด็ก หนังสือ และวรรณกรรมต่างๆ จะมีการบรรยายเกี่ยวกับฉากกริยาอาการ และบุคลิกลักษณะ สำหรับเด็กที่เริ่มต้นการเป็นผู้อ่าน และผู้ฟัง (อายุ 3-5 ปี) สามารถที่จะสะท้อนภาพของความแตกต่างของแต่ละครอบครัว ประสบการณ์ที่แตกต่าง และสิ่งแวดล้อมที่แตกต่างกันได้ โดยผ่านทางนิทานพื้นบ้านของกลุ่มวัฒนธรรมต่างๆ ซึ่งคงไว้ในเรื่องของภาษาและการละเล่นพื้นบ้าน เด็กวัยนี้สามารถที่จะจดจำและเล่าซ้ำได้โดยง่าย

พัฒนาการด้านภาษา มีความสัมพันธ์กันอย่างยิ่งกับพัฒนาการด้านสติปัญญาอันเป็นพัฒนาการด้านต่อไปที่น่าเสนอ พัฒนาการด้านสติปัญญานั้นครอบคลุมทั้งความรู้ ความเข้าใจ การจำแนก อนุกรม การพัฒนาความคิดรวบยอด ความสัมพันธ์ของเวลาและมิติสัมพันธ์ รวมทั้งทักษะการคิดขั้นสูง เช่น การเปรียบเทียบ การวิเคราะห์ การสังเคราะห์ การตั้งสมมติฐาน การประยุกต์ และการประเมิน ซึ่งทฤษฎีพัฒนาการที่เป็นที่รู้จัก คือ ทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของ Piaget นักจิตวิทยาชาวสวิส โดยได้แบ่งระยะของพัฒนาการไว้สี่ระยะ โดยสองระยะแรกที่อยู่ในช่วงปฐมวัย คือ ระยะประสาทสัมผัส (sensorimotor period) อยู่ในช่วงอายุตั้งแต่แรกเกิดถึงสองปี เป็นระยะที่หนึ่งที่เด็กยึดตนเองเป็นศูนย์กลาง และมีประสบการณ์สำคัญกับการใช้ประสาทสัมผัสกับการเรียนรู้

วัตถุรอบตัว โดยเรียนรู้จากสิ่งที่ได้เห็น รู้สึก ได้ยิน ได้สัมผัส และได้กลิ่น (Finazzo,1997) เป็นช่วงวัยที่เปรียบเทียบเสมือนเราได้ลงมือเพาะปลูกเมล็ดพันธุ์ของการอ่าน ผู้ใหญ่ควรกระตุ้นให้เด็กรู้จักการถือหนังสือจัดเวลาที่สามารถส่งเสริมให้มีพฤติกรรมการอ่าน ซึ่งเรื่องราวที่อยู่ในหนังสือมิได้มีความสำคัญเท่ากับประสบการณ์ที่มีความสุขในช่วงเวลาที่ได้อ่านหนังสือหรือนิทาน (Russell,2005) การได้หยิบได้จับหนังสือเป็นการส่งเสริมพัฒนาการในวัยนี้โดยได้เรียนรู้เกี่ยวกับลักษณะของหนังสือ เป็นการสร้างความคุ้นเคยกับการมีประสบการณ์ที่มีความสุขกับหนังสือ นอกจากนี้การได้ยินบทกล่อมเด็กหรือคำคล้องจองต่างๆ จากแม่ ที่มีการเล่นคำ การเล่นเสียงจะทำให้เด็กสนใจ และสนุกสนาน ซึ่งเด็กวัยนี้ไม่สนใจความหมายของคำ แต่สนใจเสียงของภาษาที่ได้ยิน นับเป็นประสบการณ์ทางภาษาที่สอดคล้องกับพัฒนาการด้านสติปัญญาของเด็กวัยนี้

หลังจากผ่านช่วงสองปีแรกไปแล้วก็จะเข้าสู่ระยะที่สอง คือ ระยะก่อนปฏิบัติการ (preoperational period) อยู่ในช่วงอายุสองปีถึงเจ็ดปี ในระยะนี้ Piaget ยังได้แบ่งออกเป็นชั้นย่อยๆ อีก 2 ชั้น คือ ช่วงอายุสองขวบถึงสี่ขวบ จะเป็นขั้นก่อนความคิดรวบยอด (preconception stage) เด็กจะมีลักษณะของความคิดเชิงเหตุผลของการคงอยู่ของวัตถุ โดยไม่สามารถเชื่อมโยงวิวัฒนาการของโลกทางกายภาพได้ กระบวนการพัฒนาสติปัญญา ในช่วงนี้อาศัยกระบวนการสำคัญสองกระบวนการที่เกิดต่อเนื่องกัน โดยอัตโนมัติ คือ การซึมซับประสบการณ์ (assimilation) และการปรับขยายประสบการณ์ (accommodation) เด็กในวัยนี้จะเข้าใจในสิ่งที่ป็นรูปธรรม นั่นคือ เกี่ยวกับสี รูปทรง ขนาด แต่ยังไม่สามารถเข้าใจสิ่งที่ป็นนามธรรม ดังนั้นเด็กในวัยนี้มักชอบเรื่องราวเกี่ยวกับสัตว์ที่พูดได้ (Russell,2005) เด็กๆ มักเริ่มต้นฟังนิทานพื้นบ้าน ทั้งที่เกี่ยวกับสัตว์ หรือเรื่องราวที่น่ามหัศจรรย์ต่าง ๆ และเรื่องราวที่น่าสนใจที่สุดกลับป็นเรื่องที่เกี่ยวกับลักษณะเฉพาะต่างๆ ของผู้คนที่อยู่รอบตัว (Finazzo,1997) ในวัยนี้เป็นวัยที่เด็กเริ่มต่นออกจากบ้านเข้าสู่สถานพัฒนาเด็กในระดับปฐมวัย เช่น โรงเรียน หรือสถานรับเลี้ยงเด็ก ดังนั้นครูหรือผู้ดูแลเด็กมักมีนิทานเกี่ยวกับสัตว์ที่เด็กคุ้นเคย เช่น แมว ปลาทอง เอาไว้เล่าให้เด็กฟังเพื่อเชื่อมโยงโลกที่บ้านและที่โรงเรียนเข้าด้วยกัน และในช่วงอายุสี่ปีถึงเจ็ดปี ก็จะเข้าสู่ขั้น intuitive stage ในขั้นนี้เด็กเริ่มลดการยึดตนเองเป็นศูนย์กลางลงมีพัฒนาการด้านทักษะภาษาอย่างชัดเจน หรือเรื่องราวที่ป็นความรู้สึกละเอียด และชื่นชอบเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับความวิเศษมหัศจรรย์ (Russell,2005) นอกจากนี้เด็กจะชอบเรื่องราวเกี่ยวกับความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันของมนุษย์ มีความตระหนักรู้ถึงโลกและสรรพสิ่งที่อยู่รอบตัว สนใจเรื่องราวของตนเองและคนอื่นๆ รวมทั้งภาษาที่แตกต่างกัน (Finazzo,1997) ดังนั้นการส่งเสริมพัฒนาการด้านสติปัญญาของเด็กในวัยนี้จึงมีการส่งเสริมให้มีการอ่านที่กว้างขวาง และหลากหลาย และส่งเสริมให้มีการสืบค้นข้อมูลจากหนังสือและการอ่าน

พัฒนาการด้านภาษาและสติปัญญามีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง พร้อมๆ กับที่เด็กแต่ละคนก็ได้มีการพัฒนา ด้านสังคม และอารมณ์ควบคู่กันไป โดยทฤษฎีพัฒนาการที่กำลังกล่าวถึงพัฒนาการเด็กทั้งสอง ด้านนี้คือ ทฤษฎีของ Erikson และทฤษฎีของ Kohlberg โดยทฤษฎีของ Erikson ได้แบ่งระยะของการพัฒนาของมนุษย์ไว้ห้าระยะ ซึ่งในทุกระยะจะปรากฏปมความขัดแย้งระหว่าง 2 ด้าน ในตัวมนุษย์ เป็นปม ความขัดแย้งที่ทำให้มนุษย์เกิดความสมดุลมีวุฒิภาวะที่สมบูรณ์ และระยะทุกระยะมีความเชื่อมโยงต่อเนื่องกัน ปมความขัดแย้งในแต่ละระยะจะต้องได้รับการคลี่คลายก่อนที่เด็กจะก้าว

สู่ระยะถัดไป ที่สำคัญ คือ การผ่านจากระยะหนึ่งสู่ระยะหนึ่งจะประสบความสำเร็จได้ด้วยการใช้หนังสือและวรรณกรรมสำหรับเด็ก (Russell,2005)

ทฤษฎีพัฒนาการทางสังคมของ Erikson สามระยะแรกอยู่ในช่วงปฐมวัย โดยระยะที่หนึ่ง ความเชื่อถือไว้วางใจตรงกันข้ามกับความไม่ไว้วางใจ (trust versus mistrust) อยู่ในช่วงอายุตั้งแต่แรกเกิดถึงหนึ่งปีครึ่ง ในช่วงระยะนี้เด็กต้องการการดูแลจากพ่อแม่ต้องการการพัฒนาความรู้สึกเชื่อมั่นไว้นั่นเชื่อใจได้ว่ามีใครสักคนที่จะคอยดูแลปกป้องเขาเสมอเมื่อยามที่หือ หรือหวาดกลัว วรรณกรรมที่เหมาะสมในช่วงนี้ คือ วรรณกรรมที่เป็นหนังสือหรือบทคล้องจองที่กล่าวถึงความปลอดภัยและการรับรองถึงความปลอดภัยที่จะได้รับจากแม่หรือผู้ที่คอยดูแล (Finazzo,1997 and Russell,2005) เมื่อผ่านระยะที่หนึ่งแล้วเด็กๆ ก็จะเข้าสู่ระยะที่สอง ความเป็นตัวของตัวเองตรงข้ามกับความสงสัยไม่แน่ใจ (autonomy versus doubt) อยู่ในช่วงอายุตั้งแต่หนึ่งปีครึ่งถึงสามปี เป็นช่วงอายุที่เด็กๆ เริ่มมีความตระหนักรู้ต่อโลกและสิ่งที่อยู่รอบตัว เริ่มต้นจากการได้สำรวจและพยายามที่จะทำอะไรทุกอย่างให้สำเร็จด้วยตนเอง (Finazzo,1997) ในขณะที่เด็กๆ มีความเป็นอิสระในการสำรวจสิ่งต่างๆ ด้วยตนเอง เด็กๆ ก็ยังมีความฉงน ใครรู้ และไม่มั่นใจในสิ่งที่อยู่รอบตัวด้วยเช่นกัน ดังนั้นวรรณกรรมที่เหมาะสมกับพัฒนาการในช่วงนี้ คือ วรรณกรรมที่เกี่ยวกับจริยธรรมที่ต้องตัดสินใจเลือกด้วยตนเองและต้องให้เหตุผลด้วยตนเอง (moral dilemmas) (Finazzo,1997) เช่น ในเนื้อเรื่องกล่าวถึงเด็กผู้หญิงที่ต้องตัดสินใจเลือกระหว่างการขโมยผลไม้เพื่อไปให้แม่ที่ป่วยหนักและไม่มีอาหารกินกับการรักษาความซื่อสัตย์เอาไว้

ช่วงวัยสามปีถึงหกปีเป็นช่วงวัยที่เด็กมีความคิดริเริ่มเป็นของตนเองอย่างชัดเจน ดังนั้นในระยะที่สามของ Erikson จึงเป็นการพัฒนาความคิดริเริ่มตรงข้ามกับความรู้สึกผิด (initiative versus guilt) เด็กในวัยนี้เริ่มมีความคิดความเข้าใจและใช้เหตุผลสามารถเข้าใจความขัดแย้งระหว่างผู้คนต่างๆ ที่อยู่รอบตัวได้ และจะเกิดความรู้สึกผิดเมื่อได้ตัดสินใจเลือกทางเลือกที่ผิด (Finazzo,1997 and Russell,2005) วรรณกรรมที่เหมาะสมกับเด็กในวัยนี้จึงเป็นวรรณกรรมเกี่ยวกับเรื่องราวที่ตัวละครได้เป็นผู้ตัดสินใจในบางอย่าง แล้วได้รับการยอมรับแม้ว่าจะเป็นการตัดสินใจที่ผิดพลาด

นอกจากทฤษฎีของ Erikson แล้ว ยังมีทฤษฎีของ Kohlberg ที่กล่าวถึงพัฒนาการด้านคุณธรรมจริยธรรมของมนุษย์ โดยกล่าวถึงเหตุผลและการตัดสินใจทางคุณธรรมจริยธรรม โดยแบ่งระดับพัฒนาการไว้เป็นสามระดับ ในแต่ละขั้นมีสองระยะที่มีความสัมพันธ์และเชื่อมโยงกันมีช่วงปฐมวัยอยู่ในระดับแรก คือ ก่อนเกิดคุณธรรมจริยธรรม (pre-moral level) (Finazzo,1997) ประกอบไปด้วย ระยะแรก การหลีกเลี่ยงการถูกลงโทษ (punishment and obedience orientation) ในระยะนี้ เด็กๆ จะหลีกเลี่ยงการถูกลงโทษ วรรณกรรมที่เหมาะสม คือ วรรณกรรมประเภทจริยธรรมที่ต้องตัดสินใจเลือกด้วยตนเอง และให้เหตุผลด้วยตนเอง (moral dilemmas) เพื่อให้เด็กได้พิจารณาตัดสินใจด้วยตนเอง (Finazzo,1997 and Russell,2005) ระยะที่สองการแสวงหารางวัล (native instrumental hedonism) ในระยะนี้เด็กๆ จะแสวงหาสิ่งตอบแทนที่เป็นความเพลิดเพลินสนุกสนานให้กับตนเอง (Finazzo,1997) วรรณกรรมที่เหมาะสม คือ วรรณกรรมที่นำเอาเรื่องราวของตัวละครที่มีอุปนิสัยไม่ดี เช่น เห็นแก่ตัว เห็นแก่ประโยชน์ของตนเอง แล้วก่อให้เกิดผลร้ายอย่างไรก็ตามมา

ทฤษฎีของ Erikson และ Kohlberg ที่ได้กล่าวถึงลำดับขั้นพัฒนาการทางด้านอารมณ์ จิตใจ และด้านสังคม รวมถึงด้านคุณธรรมจริยธรรมจะเห็นว่าในทุกๆระยะของช่วงวัยของมนุษย์ วรรณกรรม คือ สิ่งที่จะช่วยคลี่คลายปมปัญหา ความขัดแย้งเพื่อก้าวไปสู่จุดสมดุลในชีวิตของคนเรา นอกจากนี้พัฒนาการทางด้านภาษา สติปัญญา อารมณ์จิตใจ สังคม และคุณธรรมจริยธรรม ดังที่กล่าวมาแล้วยังมีพัฒนาการด้านสุนทรียภาพ ซึ่งเป็นด้านที่มีความสำคัญต่อการดำรงอยู่ของมนุษย์ เนื่องจากเด็กๆ ล้วนเติบโตอยู่กับสังคม วัฒนธรรม และสถานการณ์ในชีวิตที่หลากหลายมีประสบการณ์ที่แตกต่างกันไป เด็กๆ จึงค่อยๆ มีการพัฒนาการรับรู้ถึงสุนทรียภาพของวัฒนธรรมที่อยู่รอบๆ ตัวเด็ก ความเฉลียวฉลาด ความคิดริเริ่มจินตนาการของเด็กมีความสัมพันธ์กับแผนผังโครงสร้างของสมอง (schema) และการเชื่อมโยงระหว่างรอยต่อของแต่ละช่วงอายุ (scaffold) ความเข้าใจในประสบการณ์ต่างๆ ช่วยทำให้เด็กเข้าใจผู้อื่นได้มากขึ้น ดังนั้นวรรณกรรมที่เหมาะสมในการส่งเสริมพัฒนาการด้านสุนทรียภาพนี้คือ บทเพลง บทกวี นิทาน เรื่องเล่าที่มาจากแต่ละกลุ่มวัฒนธรรมเริ่มจากวัฒนธรรมของเด็กเองและวัฒนธรรมอื่นๆ ทั้งนี้รวมทั้งภาพวาด งานศิลปะต่างๆ ที่ปรากฏในวรรณกรรมด้วยเช่นกันที่สามารถส่งเสริมพัฒนาการด้านนี้ให้กับเด็กได้ จากทฤษฎีพัฒนาการกับการใช้วรรณกรรมที่เหมาะสมในแต่ละช่วงวัยตามทฤษฎีแต่ละทฤษฎีได้แสดงให้เห็นถึงความสำคัญและความจำเป็นในการใช้วรรณกรรมในการพัฒนาเด็กโดยการเชื่อมโยงวรรณกรรมกับทฤษฎีพัฒนาการสู่การจัดประสบการณ์เกี่ยวกับวรรณกรรมที่ครู และผู้ปกครองสามารถนำไปใช้ในการพัฒนาเด็กทั้งที่บ้านและโรงเรียน

การจัดประสบการณ์เกี่ยวกับวรรณกรรม

วรรณกรรมเด็กทุกชนิดเหล่านี้มีความเหมาะสมในการนำไปใช้เพื่อการจัดประสบการณ์เพื่อการเรียนรู้ของเด็กที่แตกต่างกัน ซึ่งในลำดับต่อไปนี้จะได้กล่าวถึงการนำวรรณกรรมไปใช้อย่างเหมาะสม โดยเริ่มต้นที่การจัดบรรยากาศให้เอื้อต่อการใช้วรรณกรรมนั้นคือ ที่บ้าน และโรงเรียน โดยจัดให้มีสิ่งแวดล้อมทางวรรณกรรม ให้มีการเชื่อมโยงระหว่างวรรณกรรมและกิจกรรม มีการใช้สื่อสิ่งพิมพ์ต่างๆ และต้องทำกิจกรรมเกี่ยวกับวรรณกรรม เกี่ยวกับวรรณกรรมต่อเนื่องบ่อยครั้ง (Rashid and Serick, 2005) ในห้องเรียนควรมีวรรณกรรมที่หลากหลาย ประเด็นที่สำคัญที่สุด คือ ผู้ใหญ่ต้องใช้วรรณกรรมที่มีอยู่ในบ้านและในห้องเรียนนั้นในวิถีชีวิตปกติ ให้เด็กได้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างวิถีชีวิตมนุษย์กับวรรณกรรม นอกจากนั้นผู้ใหญ่ควรส่งเสริมให้มีการเรียนรู้ที่ใช้วรรณกรรมเป็นฐานทั้งที่บ้านและที่โรงเรียน โดยเริ่มต้นที่การส่งเสริมการอ่าน โดยเด็กที่มีเวลาในการอ่านคืนละ 30 นาที จะมีชั่วโมง การอ่าน 1,000 ชั่วโมง ในช่วงปฐมวัย (Rashid and Serick, 2005) และวิธีการที่เรียกว่าผู้อ่านเป็นศูนย์กลาง (the reader-centered approach) (Russell, 2005) ซึ่งผู้อ่านเป็นผู้ตอบสนองต่อวรรณกรรม (reader responder) องค์ประกอบหลักของวิธีการนี้ คือ ผู้เขียน ข้อเขียน และผู้อ่าน โดยมีได้เป็นการสอนวรรณกรรมให้กับเด็ก แต่นำเด็กและวรรณกรรมให้ไปด้วยกัน มีวัตถุประสงค์หลักคือ เพื่อกระตุ้นให้เด็กรู้สึกสบายใจในการตอบสนองต่อวรรณกรรม ทั้งยังกระตุ้นให้เด็กได้ค้นหาเหตุผลของการตอบสนองต่อวรรณกรรมของตนเอง นำไปสู่การเข้าใจตนเองได้ดีขึ้น นอกจากนี้ยังเป็น การกระตุ้นให้เด็กวิเคราะห์การตอบสนองต่อวรรณกรรมของผู้อื่น ซึ่งเป็นความแตกต่างระหว่างบุคคล ที่เด็กควรยอมรับนับถือในความต่างนั้น สุดท้ายเพื่อกระตุ้นให้เด็กได้วิเคราะห์การตอบสนองต่อวรรณกรรมของผู้อื่นที่มีความคล้ายคลึงกัน

การใช้วรรณกรรมเป็นฐานเพื่อส่งเสริมการอ่านที่ผู้อ่านเป็นศูนย์กลางนี้ ประกอบไปด้วย กิจกรรมสำคัญ ให้ครู และผู้ปกครองพิจารณาเลือกใช้คือ การอ่านออกเสียง (reading aloud) (Russell,2005) ซึ่งการอ่านออกเสียงของเด็กเล็กๆ เป็นกิจกรรมที่มีความจำเป็นมากที่สุดกิจกรรมหนึ่ง ที่ทำให้เกิดการพัฒนาทักษะที่จำเป็นสำหรับการอ่านในระยะแรก (Rashid and Serick,2005) การอ่านออกเสียงเป็นกิจกรรมที่ให้อารมณ์ความรู้สึกของความเป็นมนุษย์ เช่น ในขณะที่แม่ร้องเพลง และ เขย่าตัวลูกในอ้อมแขนกล่อมให้หลับไหล หรือการอ่านนิทานให้ลูกฟังก่อนนอนเป็นช่วงเวลาพักผ่อน คลายและมีความสุข เป็นช่วงเวลาที่น่านมหัสจรรย์ที่ทำให้เด็กอยากจะเป็นฝ่ายอ่านนิทานให้แม่ฟังในที่สุด การเริ่มต้นการอ่านออกเสียง คือ อ่านเรื่องที่ชอบ โดยเลือกจากเรื่องที่สามารถส่งเสริม พัฒนาการ ด้านอารมณ์ และสังคมได้ ภาพประกอบของหนังสือต้องสามารถมองเห็นได้ชัดเจน ฝึกอ่านตามลำพัง ฝึกตั้งข้อสังเกต ตั้งคำถามเกี่ยวกับเรื่องที่อ่าน และประการสำคัญ คือ ต้องอ่านออกเสียงให้ถูกต้อง การอ่านออกเสียงนี้จะมีคล้ายคลึงกับการเล่านิทาน (storytelling) แต่การเล่า นิทานเป็นศิลปะการเล่าเรื่องจากความทรงจำ มากกว่าการอ่าน ซึ่งนับเป็นรูปแบบทางศิลปะที่เก่าแก่ แขนงหนึ่ง โดยนักเล่านิทานเอกของโลกที่เป็นที่รู้จัก เช่น Esop สองพี่น้องตระกูล Grims และ Anderson การเล่านิทานเริ่มต้นที่จะต้องรู้ว่าจะเล่านิทานที่ไหน เล่าให้ใครฟัง เล่าเรื่องอะไร ซึ่งทักษะ ของการเล่านิทานที่เด็กจะต้องฝึกฝน คือ เมื่อไรจะเล่าให้ช้าลง เมื่อไรจะเล่าให้เร็วขึ้น เมื่อไรจะใช้เสียง กระซิบ หรือเสียงดัง การเคลื่อนไหวร่างกาย การแสดงออกทางสีหน้า การประสานสายตากับผู้ฟัง การหยุดนิ่งชั่วขณะ การเล่าที่ชัดเจนรวมทั้งความหมายที่ซ่อนอยู่ในนิทาน (Russell,2005)

การอ่านออกเสียงและการเล่านิทาน เป็นกิจกรรมที่เหมาะสม ทั้งที่บ้านและโรงเรียน ขณะเดียวกันก็มีกิจกรรมที่ครูควรพิจารณานำไปใช้ที่โรงเรียน ได้แก่ การอภิปรายเกี่ยวกับหนังสือ (book discussions) ซึ่งเป็นกิจกรรมที่ใช้โดยทั่วไปในการเรียนรู้วรรณกรรม ความสำเร็จของกิจกรรม นี้อยู่ที่การตั้งคำถามของครูที่มีได้ต้องการคำตอบที่ถูกต้องเท่านั้น ระดับของคำถามที่ใช้เริ่มต้นที่ คำถามความจำ คำถามตีความ คำถามประยุกต์ คำถามประเมินค่า ขั้นตอนการอภิปรายเกี่ยวกับ หนังสือประกอบด้วย ขั้นตอนเตรียมการ (ก่อนการอภิปราย) เด็กต้องอ่านหนังสือและข้อมูลที่เกี่ยวข้อง ทั้งหมด ศึกษาอัตชีวประวัติและผลงานของผู้เขียน รวมทั้งผู้เขียนคนอื่นที่มีงานเขียนในลักษณะ เดียวกัน และศึกษารายการอ้างอิงของหนังสือ แล้วจึงวางแผนการสำรวจหนังสือเพื่อการอภิปราย ต่อไป ขั้นที่สอง คือ สำรวจหนังสือ (ขณะอภิปราย) โดยพิจารณากิจกรรม การส่งเสริมการส่งเสริม การเขียนร่วมด้วย เช่น การทำแผนผังเรื่องราว (story map) เพื่อแสดงเส้นทางการดำเนินเรื่อง ช่วงเวลา โครงเรื่อง แก่นเรื่อง อาจจะใช้การแบ่งกลุ่มย่อยเพื่ออภิปรายตามประเด็นคำถามแล้วจึงมา นำเสนอและอภิปรายร่วมกันในกลุ่มใหญ่ ขั้นตอนสุดท้ายคือ การประยุกต์ (หลังอภิปราย) โดยอาจจะ เลือกกิจกรรมอื่นๆ เช่นการสร้างสรรค์งานศิลปะ สุนทรีย ภาพยนตร์ (Russell,2005)

กิจกรรมการส่งเสริมการอ่านที่ได้นำเสนอข้างต้น ควรใช้ร่วมกันกับกิจกรรมการส่งเสริม การเขียนโดยการจัดทำโครงข่ายความคิด และแผนผังความคิดเกี่ยวกับหนังสือ (webbing and mapping) ในส่วนของโครงข่ายความคิดเกี่ยวกับหนังสือ (webbing) คือแผนภาพที่แสดง ความสัมพันธ์ระหว่างเนื้อเรื่องกับความคิดรวบยอดของเรื่อง ส่วนแผนผังความคิด (story map) เป็น ส่วนของการดำเนินเรื่อง กิจกรรมต่อไปที่น่าสนใจ คือ การตอบสนองต่อการอ่านข้อเขียน (response journals) กิจกรรมนี้เด็กจะได้มีประสบการณ์กับการอ่านข้อเขียน นอกจากนี้ยังมีกิจกรรมการรายงาน

หนังสือ (book reports) ซึ่งเป็นกิจกรรมที่น่าสนใจ เด็กๆ ต้องการอ่านหนังสือ แล้วสรุปประเด็นเพื่อการเขียนรายงาน เด็กจะได้มีคำขึ้นต้น และลงท้ายเกี่ยวกับหนังสือจากความคิดของตนเอง กิจกรรมสุดท้ายของการส่งเสริมการเขียนโดยใช้วรรณกรรมเป็นฐาน คือ การสร้างหนังสือ (creating Books) กิจกรรมนี้เหมาะสมสำหรับเด็กทุกช่วงอายุตั้งแต่ระดับปฐมวัย เช่นสร้างหนังสือพยัญชนะ หนังสือนับเลข หนังสือเรียน หนังสือเกี่ยวกับการดูแลเด็ก และหนังสือบทกวีเด็กๆ จะได้ฝึกการออกแบบหนังสือ ออกแบบปก รูปเล่ม ภาพประกอบ และการใช้ความคิดสร้างสรรค์ในการใช้วัสดุในการสร้างหนังสือ (Russell,2005)

กิจกรรมส่งเสริมการอ่านและการเขียนเป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมพัฒนาการด้านภาษาและสติปัญญาอย่างชัดเจน เชื่อมโยงไปสู่กิจกรรมด้านการแสดง (dramatic) เช่นละคร บทบาทสมมติ ซึ่งเป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมพัฒนาการด้านอารมณ์ และสังคม เด็กๆ สามารถแสดงออกถึงอารมณ์ความรู้สึกเกี่ยวกับวรรณกรรม แล้วถ่ายทอดออกมาในลักษณะของวรรณกรรมอีกประเภทหนึ่ง นอกจากนี้แล้วยังมีกิจกรรมด้านศิลปะ (artistic) เช่น การวาด การหล่อ การปั้น (Russell,2005) เป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมพัฒนาการด้านสติปัญญาในส่วนของความคิดสร้างสรรค์ และส่งเสริมพัฒนาการด้านอารมณ์ และจิตใจ ให้มีสุนทรีย์ภาพ

การจัดประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับวรรณกรรมที่น่าสนใจอีกรูปแบบหนึ่ง คือ ภาพยนตร์แม้ว่าบทวรรณกรรมต่างๆ หลายต่อหลายเรื่องได้ถูกเปลี่ยนเป็นบทบาทยนตร์ กระนั้นวรรณกรรมในรูปแบบของหนังสือกับวรรณกรรมในรูปแบบของภาพยนตร์ก็มียอดประกอบทางศิลปะที่แตกต่างกัน (Russell,2005) อย่างไรก็ตามวรรณกรรมที่นำไปทำเป็นภาพยนตร์ก็สามารถเข้าถึงเด็กได้อย่างมีสีสันและน่าสนใจ สิ่งที่พบได้เสมอ คือ ภาพยนตร์เป็นตัวกระตุ้นให้เด็กอยากอ่านหนังสือ สิ่งที่พ่อแม่ และครูควรทำคือส่งเสริมให้มีการอ่านวรรณกรรม หรืออ่านวรรณกรรมให้เด็กฟังเพื่อการเปรียบเทียบ และเชื่อมโยงกับภาพยนตร์ อีกทั้งควรส่งเสริมให้มีกิจกรรมอื่นๆ ควบคู่ไปด้วย เช่น การอภิปรายเกี่ยวกับวรรณกรรม การรายงาน หรือ การแสดงละคร บทบาทสมมติ และการทำผลงานด้านศิลปะ

กิจกรรมเพื่อการจัดประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับวรรณกรรมเหล่านี้มีเป้าหมายหลักประการหนึ่ง คือ เพื่อการเรียนรู้ที่จะยอมรับและเห็นคุณค่าในความแตกต่างของวรรณกรรม ของกลุ่มวัฒนธรรมต่างๆ เช่นวรรณกรรมพื้นบ้านของแต่ละภูมิภาค หรือ เรื่องเล่าของกลุ่มคนต่างๆ ล้วนมีคุณค่าต่อการดำรงชีวิต และการสืบทอดวัฒนธรรม เช่นนิทานชาวลี ที่บอกถึงสถานที่สำคัญของชาวลี พิธีกรรม การดำรงชีพ และการสอนคุณธรรม จริยธรรม ดังนั้นคุณค่าที่แท้จริงของวรรณกรรมก็คือการเป็นสื่อแสดงความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันระหว่างมนุษย์ด้วยกัน ระหว่างมนุษย์กับสัตว์ พืช และสรรพสิ่งเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข

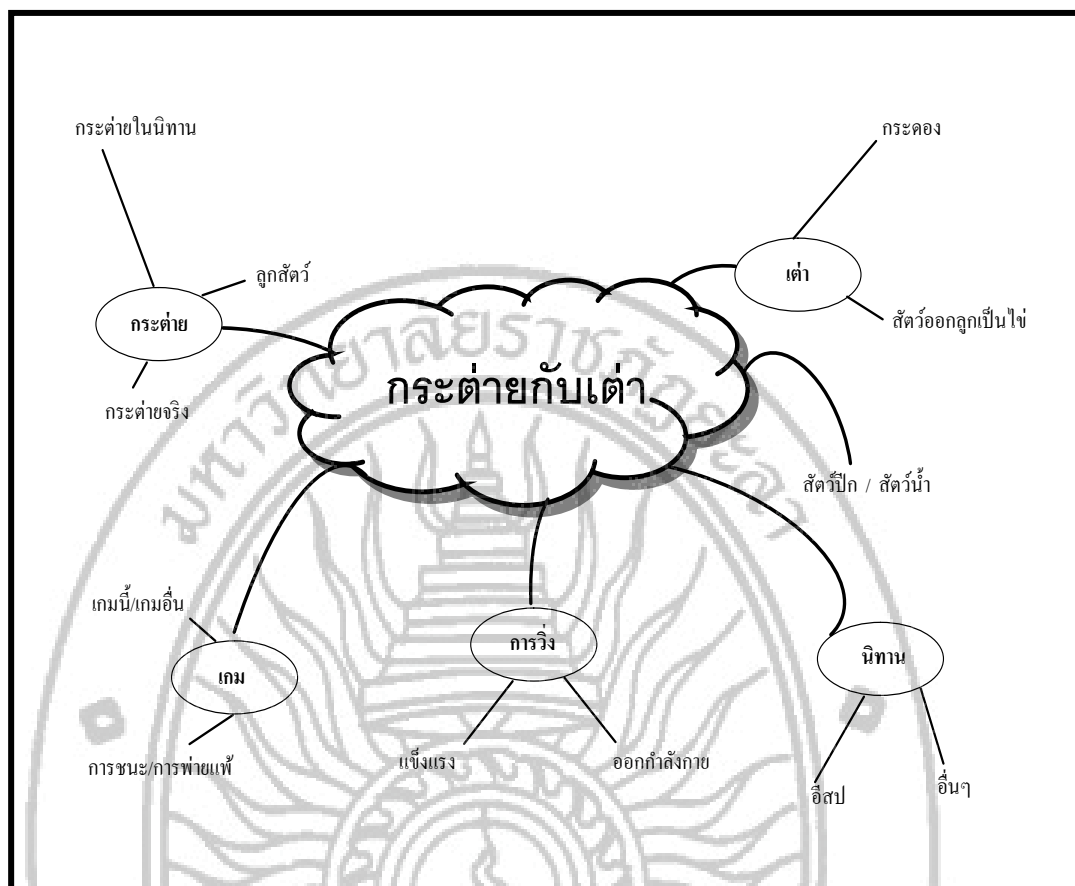
การจัดประสบการณ์เพื่อส่งเสริมพัฒนาการด้านภาษาสำหรับเด็กต่างวัฒนธรรม (เกสรี ลัดเลียว,2550)

การจัดประสบการณ์เพื่อส่งเสริมพัฒนาการด้านภาษาสำหรับเด็กต่างวัฒนธรรมเป็นหัวใจสำคัญของการเรียนรู้ภาษาของเด็กต่างวัฒนธรรม เนื่องด้วยการเรียนรู้ภาษาของเด็กๆ เป็นการเรียนรู้ภาษาที่มีความหมายต่อตัวเด็ก เด็ก ๆ ไม่สามารถเรียนรู้ภาษาแบบแยกส่วนเป็นทักษะเดี่ยวๆ คือ ทักษะการฟัง ทักษะการพูด ทักษะการอ่าน และทักษะการเขียน แต่เรียนรู้ภาษาแบบองค์รวม

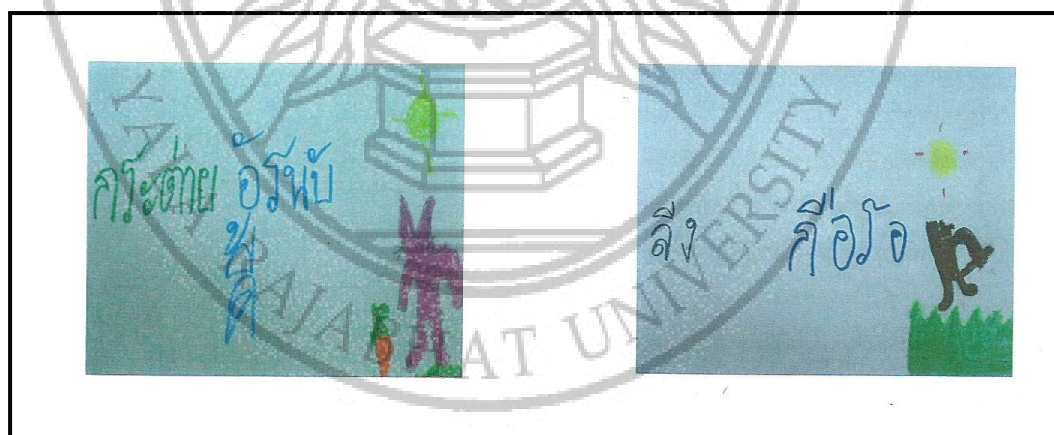
ผ่านการจัดกิจกรรมที่มีความหมายและสอดคล้องกับชีวิตประจำวันของแต่ละวัฒนธรรมที่เด็กคุ้นเคย และเติบโตขึ้น การนำวรรณกรรมประเภทต่างๆ รวมทั้งวรรณกรรมในชีวิตประจำวันมาใช้ เพื่อส่งเสริมพัฒนาการทางภาษาสำหรับเด็กต่างวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่จำเป็นรวมทั้งการจัดสภาพแวดล้อมและใช้สื่อ ทั้งนี้ครูคือผู้ที่มีบทบาทที่สำคัญที่สุดในการส่งเสริมพัฒนาการด้านภาษาสำหรับเด็กต่างวัฒนธรรมโดยครูต้องเป็นผู้ที่เปิดหัวใจให้ยอมรับและเห็นคุณค่าในความแตกต่างทางวัฒนธรรมของเด็ก และพร้อมที่จะส่งเสริมให้เด็กทุกคนได้ประสบความสำเร็จในการเรียนรู้ของตนเอง ซึ่งกิจกรรมที่เหมาะสมในการจัดประสบการณ์เพื่อส่งเสริมพัฒนาการด้านภาษาสำหรับเด็กต่างวัฒนธรรมที่เหมาะสม คือ กิจกรรมที่เกี่ยวกับการใช้วรรณกรรมเป็นฐานการเรียนรู้ เช่น กิจกรรมเกี่ยวกับหนังสือ เกี่ยวกับบทกวีหรือเรื่องเล่าตลอดจนเพลง คำคล้องจอง และบทกวีต่างๆ

ภาพที่ 1 ภาพถ่ายกิจกรรม “การใช้วรรณกรรมในชีวิตประจำวัน (ตำราอาหาร) เพื่อการทำกิจกรรมน้ำส้มเกล็ดหิมะของนักเรียนชั้นอนุบาล 3” (เกสรี ลัดเลีย, 2550)

ภาพที่ 2 การออกแบบแผนผังความคิดเกี่ยวกับนิทาน “กระต่ายกับเต่า” (เกสรี ลัดเลีย,2550)

ภาพที่ 3 การเชื่อมโยงตัวละครในนิทาน “กระต่ายกับเต่า” กับการเรียนรู้คำศัพท์ 2 ภาษา (เกสรี ลัดเลีย,2550)

ภาพที่ 4 โต๊ะหุ่นสำหรับเล่นนิทานและนักเรียนกำลังเล่นนิทานโดยใช้โต๊ะหุ่น (เกสรี ลัดเลีย,2550)

การจัดประสบการณ์เพื่อส่งเสริมความอดทน อดกลั้น เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขของเด็กปฐมวัย (เกสรี ลัดเลีย,2550)

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานได้ให้ความหมาย คำว่า “ขันติ” ไว้ดังนี้ ขันติ, ขันติ หมายถึงความอดทนอดกลั้นต่อความไม่พอใจ (ราชบัณฑิตยสถาน,2542) นอกจากนี้ขันติธรรมยังมีความหมายเดียวกับคำในภาษาไทยที่นำมาใช้อย่างกว้างขวาง คือ “ความอดทนอดกลั้น” ซึ่งมีความหมายในการอยู่ร่วมกันโดยยอมรับและเห็นคุณค่าซึ่งกันและกัน

“...กลไกสำคัญที่จะทำให้มวลมนุษยอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติก็คือความอดกลั้นที่มีต่อผู้อื่นที่มีวิถีชีวิตและความเชื่อที่แตกต่างกัน” (ธนศ วงศ์ยานนาวา,2552)

ขันติธรรม หรือ tolerance ในภาษาอังกฤษมีรากศัพท์มาจากคำว่า tollere และ tollare โดยในรากศัพท์ละตินนั้นหมายถึงการยกหรือการแบกสิ่งของที่มีน้ำหนัก คำว่า tolerance จึงแสดงนัยของการเป็นภาระ (ธนศ วงศ์ยานนาวา,2552) และความหมายในมิติทางศาสนาหมายถึงความสามารถที่จะทนต่อชีวิตที่เต็มไปด้วยความทุกข์ยาก และยังมีความหมายในด้านการเมืองและทางสังคมอีกด้วย (ธนศ วงศ์ยานนาวา,2552) ขันติหรือความอดทนอดกลั้นนี้จึงเป็นสิ่งที่ต้องเกิดจากความเต็มใจมิได้เกิดจากการบังคับ และจะต้องเป็นขันติธรรมที่มีได้มุ่งหวังผลประโยชน์ตอบแทนแต่เป็นเพื่อการอยู่ร่วมกันของมนุษยชาติอย่างสงบสุขและสันติสุขนั่นเอง

การเรียนรู้เพื่อการอยู่ร่วมกันด้วยดี และมีความสุข นับเป็นส่วนหนึ่งของการเรียนรู้ตามแนวคิดสันติศึกษา ซึ่งไม่เพียงแต่เป็นการพัฒนาสันติภาพระหว่างบุคคล หรือความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งแวดล้อมเท่านั้น แต่ยังเป็นการยกระดับจิตใจของคนให้สูงขึ้นด้วย ถือได้ว่าเป็นการพัฒนาทั้งมิติทางจิตใจสังคมและจิตวิญญาณของเด็กไปพร้อมๆ กัน (อมรวิรัช นาครทรรพ และจิรัฐกาล พงศ์ภคเธียร,มปป.) ซึ่งนำไปสู่สันติภาพซึ่ง ดร.นิธิ เอียวศรีวงศ์ ได้ให้คำนิยาม “สันติภาพ” ไว้ว่า การใช้ความรุนแรงต่อ 3 สิ่งด้วยกัน คือ การใช้ความรุนแรงต่อผู้อื่น การใช้ความรุนแรงต่อตนเอง และการไม่ใช้ความรุนแรงต่อสิ่งแวดล้อม (นิธิ เอียวศรีวงศ์,2000) จำเป็นต้องเริ่มต้นตั้งแต่ระดับปฐมวัย โดยมีจุดเริ่มต้นในการเรียนรู้ที่จะยอมรับและเห็นคุณค่าในตนเองและผู้อื่น (Banks,1994) และส่งเสริมให้มีความอดทน อดกลั้นหรือขันติธรรม (tolerance) ในการอยู่ร่วมกัน ทั้งนี้การส่งเสริมให้

เด็กปฐมวัยมีความอดทน อดกลั้น หรือขันติธรรม มีความยุติธรรมและมีสันติภาพต่างเป็นแนวคิดที่สูงส่งยากที่จะทำให้เป็นจริงได้ แต่กว่าทุกอย่างจะง่ายกว่าหากเริ่มต้นตั้งแต่ปฐมวัย (Bullard, M., Carnes, J., Hofer, M., Polk, N. and sneets, R.H, 1997) และความอดทน อดกลั้นนี้เป็นส่วนสำคัญของสุขภาวะสังคมและการเรียนรู้เพื่อสุขภาวะของเด็กนั้นมิได้หมายถึงการเรียนรู้เพื่อสุขภาพอนามัยทางร่างกายของเด็กเท่านั้น แต่มีความหมายกว้างที่ครอบคลุมถึงวิชาใหม่ๆ ในกลุ่ม “วิชาชีวิต” (life subjects) ที่เด็กควรได้เรียนรู้เพื่อการมีสุขภาวะที่ดีทั้งสำหรับตนเอง และในฐานะสมาชิกร่วมสังคม (อมรวิชช์ นาครทรรพ และจิรัฐกาล พงศ์ภคเธียร, มปป.) ดังนั้น จึงจำเป็นต้องมีนวัตกรรมทางการศึกษาตั้งแต่ระดับปฐมวัย เพื่อส่งเสริมสุขภาวะสังคมโดยเริ่มต้นที่การส่งเสริมความอดทน อดกลั้นหรือขันติธรรมเพื่อการอยู่ร่วมกันด้วยดี และมีความสุขที่จะสามารถนำไปสู่ทักษะชีวิต (life skills) ของเด็กๆ เพื่อสันติภาพต่อไป

เด็กปฐมวัยในสังคมพหุวัฒนธรรมสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ เติบโตขึ้นท่ามกลางความหลากหลายทางวัฒนธรรมของผู้คนจากสามกลุ่มหลักนั้น คือ ชาวไทยพุทธ ชาวไทยเชื้อสายจีน และชาวไทยมุสลิม ซึ่งเป็นประชากรส่วนใหญ่ เด็กๆ เหล่านี้มาโรงเรียนพร้อมกับประวัติศาสตร์ทัศนคติทางสังคม ความคิดความเชื่อที่ได้รับการหล่อหลอมมาจากกลุ่มของตนเอง เมื่อการสอนของครูไม่ได้ส่งเสริมการยอมรับและเห็นคุณค่าในตนเองและผู้อื่นนำไปสู่เกิดความขัดแย้งในการอยู่ร่วมกัน ซึ่งผลของความขัดแย้งก็คือ ความรุนแรง ดังเช่นปัญหาของสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งเต็มไปด้วยความรู้สึกละแวกความอดทน อดกลั้น หรือขันติธรรม ระหว่างกลุ่มคนที่มีความแตกต่างกันทางเชื้อชาติ ศาสนา ภาษา ด้วยเหตุนี้การละเมิดสิทธิมนุษยชนของทั้งสองฝ่ายจึงเกิดขึ้น และนำไปสู่ความขัดแย้ง ความรุนแรง อันเป็นวัฏจักรของความชั่วร้ายที่ยากจะหาจุดยุติได้ (เสาวนีย์ จิตต์หมวด, 2535) ซึ่งความขัดแย้งและความรุนแรงก็ได้เกิดขึ้นในทุกสังคม โดยความขัดแย้งทางวัฒนธรรมไม่ได้เกิดขึ้นเฉพาะกับชนต่างชาติต่างภาษาเท่านั้นคนในชาติเดียวกันก็ยังมีวัฒนธรรมที่แตกต่างกันไปในหลายมิติ ได้แก่ ความขัดแย้งทางวัฒนธรรมจากความ “ต่างวัย” “ต่างเพศ” (sex / gender) “ต่างกลุ่ม” (group / gang) “ต่างพื้นที่” (area) “ต่างโลก / ต่างชั่ว” (global-local / western-eastern) “ต่างชาติพันธุ์” และ “ต่างชาติ” (ethnic / nation) (อมรวิชช์ นาครทรรพ จุฬารักษ์ มาเสถียรวงศ์ และจิรัฐกาล พงศ์ภคเธียร, มปป.) ซึ่งความขัดแย้งทางวัฒนธรรมที่น่าสะพรึงกลัวที่สุด คือ ความขัดแย้งระหว่างเชื้อชาติที่ดูเหมือนจะกระจายไปทั่วถึงทุกมุมโลก ซึ่งที่ใกล้ตัวเรามาก คือ เหตุการณ์ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ สะท้อนให้เห็นภาพความรุนแรงที่เกิดขึ้น ทำให้เด็กๆ ที่เติบโตอยู่ในสังคมพหุวัฒนธรรมของสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ จะต้องมีทักษะในการอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างสมานฉันท์ นั่นคือ มีการส่งเสริมให้มีการออกแบบการจัดการเรียนรู้ที่สามารถส่งเสริมการอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรมตั้งแต่ระดับปฐมวัย โดยวิธีการจัดการเรียนรู้นั้น ควรเป็นการจัดการเรียนรู้ที่ทำให้เด็กมีความสุขในการเรียนรู้ ดังนั้นจึงได้นำเอาวรรณกรรมมาใช้เป็นฐานในการจัดการเรียนรู้ เนื่องจากเด็กเล็กๆ ในวัยก่อนการอ่าน และเริ่มการอ่านล้วนมีความต้องการพิเศษในเรื่องวรรณกรรม การที่เด็กๆ ได้สัมผัสกับวรรณกรรมทำให้เด็กได้มีการพัฒนาและมีการแสดงออกทางทัศนคติที่เกิดขึ้นจากการอ่านซึ่งทัศนคติเหล่านี้ยังคงอยู่กับเด็กไปจนตลอดชีวิต (เกสรี ลัดเลีย, 2549) ทั้งนี้การได้สัมผัสกับวรรณกรรมยังเป็นความสุขเป็นการเรียนรู้ที่เป็นสุขสำหรับเด็กเล็กๆ

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

อังกุล สมคะเนย์ (2535) ได้ทำการวิจัยเรื่อง สภาพและปัญหาการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้พัฒนาหลักสูตรในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดอุบลราชธานี ผลการวิจัยพบว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่นำมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตรส่วนใหญ่เป็นเรื่องของการประกอบอาชีพของท้องถิ่น และนำมาใช้ในการปรับปรุงกระบวนการเรียนการสอน หรือ กิจกรรมเสริม โดยเชิญเจ้าของภูมิปัญญาท้องถิ่นให้มามีส่วนร่วมในการจัดการเรียนการสอนและพัฒนาหลักสูตร สำหรับประเภทของเจ้าของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เชิญมาส่วนใหญ่จะเป็นช่างฝีมือหรือช่างทางเทคนิคชาวบ้าน

รัตน์ บัวสนธิ์ (2536) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การพัฒนาหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอน เพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น: กรณีศึกษาชุมชนแห่งหนึ่งในเขตภาคกลางตอนล่าง ผลการวิจัยพบว่า 1. ภายในชุมชนที่ศึกษามีสิ่งที่แสดงถึงภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ การอนุรักษ์และสร้างป่าไม้ของชุมชน ตลอดจนการใช้ประโยชน์จากป่าไม้ (สมุนไพร) ที่เป็นกระบวนการคิดและการกระทำโดยเจ้าอาวาสวัดในชุมชน แต่โรงเรียนกับชุมชนไม่เคยวางแผนร่วมกันเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอน 2. นโยบายการควบคุมวิชาการจากหน่วยงานบังคับบัญชา และส่วนกลางเป็นอุปสรรคสำคัญที่ทำให้การใช้หลักสูตรไม่ประสบผลสำเร็จ 3. ความไม่เชี่ยวชาญและไม่ใส่ใจงานวิชาการอย่างเพียงพอของผู้บริหารโรงเรียนมีแนวโน้มทำให้การใช้หลักสูตรไม่ประสบผลสำเร็จ

มณีนภา ชุตติบุตร (2539) ได้ทำการวิจัยเรื่อง ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการพัฒนาหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอน ผลการวิจัยพบว่า ผู้บริหารและครูผู้สอนมีความเห็นที่สอดคล้องกันว่าการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาพัฒนาหลักสูตรนั้นต้องทำโรงเรียนให้เป็นโรงเรียนของชุมชน คือการดึงชุมชนให้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการเรียนการสอน ส่วนการดำเนินงานของโรงเรียนในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาพัฒนาหลักสูตร และการจัดการเรียนการสอนมีกระบวนการในการดำเนินงาน คือการรวบรวมความรู้ในท้องถิ่น การเสาะหาผู้รู้ในท้องถิ่น และการติดต่อประสานงานโดยผู้บริหาร และครูผู้สอนติดต่อกับผู้รู้โดยตรง ส่วนสำหรับผลจากการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาจัดการเรียนการสอน ปรากฏนักเรียนเรียนอย่างมีความสุข สามารถนำความรู้ที่ได้รับไปช่วยครอบครัวและชุมชนเห็นคุณค่าและมีเจตคติที่ดีในเรื่องของภูมิปัญญาท้องถิ่น และให้ความสนใจท้องถิ่นมากยิ่งขึ้น โรงเรียนสามารถจัดการเรียนการสอนได้สอดคล้องกับสภาพของท้องถิ่นส่วนชุมชนเห็นคุณค่าและมีเจตคติที่ดีในเรื่องของภูมิปัญญาท้องถิ่น และให้ความสนใจท้องถิ่น มากยิ่งขึ้น ตลอดทั้งชุมชนได้รับวิทยาการสมัยใหม่เพิ่มเติมโดยคำแนะนำของครูและมีความภาคภูมิใจเมื่อโรงเรียนให้ความสำคัญ

กองวิจัยทางการศึกษา (2542) ได้ทำการวิจัยเรื่อง ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการพัฒนาหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอน ผลการวิจัย พบว่า 1. แนวคิดของผู้บริหารเห็นว่าการจัดการเรียนการสอนควรให้ชุมชนได้มีส่วนร่วมตั้งแต่การวางแผนการจัดการเรียนการสอนการจัดกิจกรรม และการประเมินผลการดำเนินงานของโรงเรียนเพราะผู้รู้ในท้องถิ่นเป็นผู้ที่มีความรู้ในเรื่องของท้องถิ่นดี สามารถจะสืบทอดไปสู่คนรุ่นใหม่ได้ดีกว่าครูผู้สอน และช่วยให้นักเรียนเห็นคุณค่าของผู้ที่อยู่ในท้องถิ่น มีโอกาสเลือกเรียนในสิ่งที่ตนถนัดและสนใจมากยิ่งขึ้น ทั้งยังได้รับประสบการณ์ตรงจากผู้มีประสบการณ์ 2. การดำเนินงานของโรงเรียนในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาร่วมในการพัฒนา

หลักสูตรและจัดการเรียนการสอน พบว่าวิธีที่โรงเรียนดำเนินการ ได้แก่ การเชิญผู้รู้ในท้องถิ่นมาร่วมในการพัฒนาหลักสูตร และจัดการเรียนการสอนโดยการให้นักเรียนออกไปศึกษา และฝึกงานที่บ้าน หรือสถานประกอบการของผู้รู้ การเชิญผู้รู้ในท้องถิ่นมาร่วมสอน การนำสิ่งที่ป็นองค์ความรู้ในท้องถิ่น มาสอดแทรกในเนื้อหาวิชาที่สอน การให้นักเรียนไปสำรวจข้อมูลในท้องถิ่นแล้วนำมาจัดการเรียนการสอน การจัดพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น หรืออุทยานการศึกษา เป็นต้น

เกสรี สุวรรณเรืองศรี (2542) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาโปรแกรมความร่วมมือระหว่างโรงเรียนและชุมชน ตามแนวคิดพหุวัฒนธรรม เพื่อพัฒนาการสอนระดับอนุบาล ในชุมชนไทยมุสลิมภาคใต้” การวิจัยนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อพัฒนาโปรแกรมความร่วมมือระหว่างโรงเรียนและชุมชน ตามแนวคิดพหุวัฒนธรรม เพื่อพัฒนาการสอนระดับอนุบาลในชุมชนไทยมุสลิมภาคใต้ การศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษากรณีศึกษา คือ ประชาชนบ้านตะละแอเลาะ และบุคลากรโรงเรียนบ้านตะละแอเลาะ ในปี พ.ศ. 2541-2542 อำเภอท้ายเขา จังหวัดภาคใต้ตอนล่างของประเทศไทย ซึ่งเป็นสมาชิกกลุ่มทำงานและสมาชิกสนับสนุน ผลการทดลองใช้โปรแกรมฯ พบว่า การสอนระดับอนุบาล แสดงให้เห็นการยอมรับ และเห็นคุณค่าวัฒนธรรมตนเอง และวัฒนธรรมอื่นใน 7 องค์ประกอบ คือ 1) การจัดประสบการณ์การสอนระดับอนุบาล 2) ความสัมพันธ์ระหว่างบุคลากรในโรงเรียน 3) ความสัมพันธ์ระหว่างบุคลากรในโรงเรียนที่มีต่อนักเรียนและชุมชน 4) วิสัยทัศน์ 5) สภาพแวดล้อม และสื่อ 6) ภูมิปัญญาชุมชน 7) นโยบายร่วมกันของโรงเรียนและชุมชน

จิรภรณ์ มั่นเศรษฐวิทย์ (2544) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนารูปแบบการสอน เพื่อเสริมสร้างพหุปัญญาให้กับเด็กวัยอนุบาลในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ตามแนวคิดพหุวัฒนธรรม” โดยการศึกษาวิจัยมีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาพหุปัญญา 8 ด้าน ได้แก่ 1) ภาษา 2) เหตุผลและคณิตศาสตร์ 3) มิติสัมพันธ์ 4) ร่างกาย 5) ดนตรี 6) การเข้าใจผู้อื่น 7) การเข้าใจตนเอง และ 8) การเข้าใจธรรมชาติ ให้กับเด็กวัยอนุบาลในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ยะลา ปัตตานี และนราธิวาส ตามแนวคิดพหุวัฒนธรรมกลุ่มตัวอย่างในการวิจัย คือ เด็กวัยอนุบาลที่มีอายุระหว่าง 5-6 ปี ที่เรียนร่วมกันเป็นลักษณะพหุวัฒนธรรม ระหว่างเด็กไทยนับถือศาสนาพุทธ และเด็กไทยนับถือศาสนาอิสลาม กำลังศึกษาอยู่ชั้นอนุบาลปีที่ 3 จำนวน 30 คน แบ่งออกเป็นกลุ่มทดลอง 15 คน กลุ่มควบคุม 15 คน ผลการวิจัยพบว่า 1) หลังการทดลองใช้รูปแบบการสอนฯ กลุ่มทดลองมีคะแนนพหุปัญญาทั้ง 8 ด้าน สูงกว่าก่อนการทดลองใช้รูปแบบการสอน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 2) หลังการทดลองใช้รูปแบบการสอน กลุ่มทดลองมีคะแนนพหุปัญญาสูงกว่ากลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติระดับ .05 3) ผลการวิเคราะห์โอกาสในการพัฒนาพหุปัญญา จากการทดลองใช้รูปแบบการสอนพบว่า รูปแบบการสอนเอื้อต่อการพัฒนาพหุปัญญาทั้ง 8 ด้าน ของเด็กวัยอนุบาล

Anicich ,Maggie, และ Kirk,Rea (1999) ได้นำเสนอรายงานการวิจัยเรื่อง การศึกษาที่ตระหนักเห็นคุณค่าของวัฒนธรรมที่ได้นำไปใช้ในโรงเรียนที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมในชั้นเรียนระดับปฐมวัยของโรงเรียนแถบชานเมืองของลอสแอนเจลิส โครงการนี้พยายามสนับสนุนให้เด็กๆ มีความภาคภูมิใจในเชื้อชาติของตนเองและลดอคติทางเชื้อชาติ โครงการนี้ใช้ระยะเวลาทั้งสิ้น 2 เดือน พบว่า มีรูปแบบพฤติกรรมหลัก 4 รูปแบบ ที่เด็กแสดงออกมานั้นคือ 1) ความรู้สึกทางบวกต่อตนเอง 2) ความสัมพันธ์ในทางบวกระหว่างตนเองและคนอื่นๆ 3) ทักษะคติในทางบวกเกี่ยวกับวัฒนธรรม และ 4) ความร่วมมือระหว่างเด็กๆ ที่มาจากวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน กิจกรรมซึ่งใช้ใน

การสร้างความรู้สึทางบวกต่อตนเอง คือ การอ่านหนังสือที่เกี่ยวกับความแตกต่างกันของแต่ละคน การเล่นด้วยกันกับคนอื่น ๆ การดูความแตกต่างของนักเรียน การเตรียมให้มี การเขียนประวัติตนเอง หรือข้อมูลที่เกี่ยวข้อง เช่น ชื่อ เพศ อายุ ที่อยู่ โดยการเขียนและวาดภาพประกอบจากเพื่อนๆ และการจัดให้มีเด็กหนึ่งคนที่เป็น “ดาวเด่นของสัปดาห์” ในการสนับสนุนให้มีความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างตนเองกับผู้อื่นให้ช่วยให้ได้ๆ แยกแยะความเหมือนและความต่าง มีกิจกรรมการเขียนวารสารรายวัน การแสดงละครและอื่นๆ ในการสร้างความรู้สึทางบวกเกี่ยวกับวัฒนธรรม ครูใช้เกมที่ตรวจสอบความแตกต่างและความเหมือนของนักเรียน แล้วให้เด็กได้รู้ว่าพวกเขามีทั้งความเหมือนและความแตกต่าง ในการสร้าง ความร่วมมือระหว่างเด็กๆ ที่มาจากวัฒนธรรมที่ต่างต่างนั้นครูได้เชิญผู้ปกครองเข้ามามีส่วนร่วมด้วย การนำสื่อการเรียนมาจากที่บ้านแล้วเล่าเรื่องสั้นๆ เกี่ยวกับพวกเขา และวัฒนธรรมของพวกเขา และยังมีกิจกรรมในการให้เด็กแต่ละคนได้ปะติดปะต่อภาพของเพื่อนๆ ในช่องสี่เหลี่ยมโดยให้มีการจับคู่กันเกี่ยวกับสีผิวของเพื่อนๆ และเด็กๆ ได้สรุปว่า “พวกเราล้วนเหมือนกันและพวกเรานั้นแตกต่างกันเช่นกัน”

เกสรี ลัดเลีย, 2552 โครงการ “การพัฒนารูปแบบการสอนเพื่อส่งเสริมความอดทน อดกลั้น โดยใช้วรรณกรรมเป็นฐานสำหรับเด็กปฐมวัยในสังคมพหุวัฒนธรรมจังหวัดยะลา” โครงการวิจัยนี้เราได้ใช้ “กระบวนการจัดการเรียนรู้โดยใช้วรรณกรรมเป็นฐาน” มาจากโครงการที่ 1 (รูปแบบการสอนเพื่อส่งเสริมพัฒนาการด้านภาษาของเด็กปฐมวัย โดยใช้วรรณกรรมเป็นฐาน) และศึกษาถึงตัวละครหรือเรื่องราวที่นำไปสู่การเรียนรู้ในเรื่อง “ความอดทน อดกลั้น” (tolerance) ของเด็กปฐมวัย โดยให้การเรียนรู้นี้มีพลังและชีวิตชีวาจากวรรณกรรม

เกสรี ลัดเลีย, 2552 โครงการ “วรรณกรรมที่เหมาะสมสำหรับการส่งเสริมความอดทน อดกลั้นของเด็กปฐมวัยในสังคมพหุวัฒนธรรมสามจังหวัดชายแดนภาคใต้”

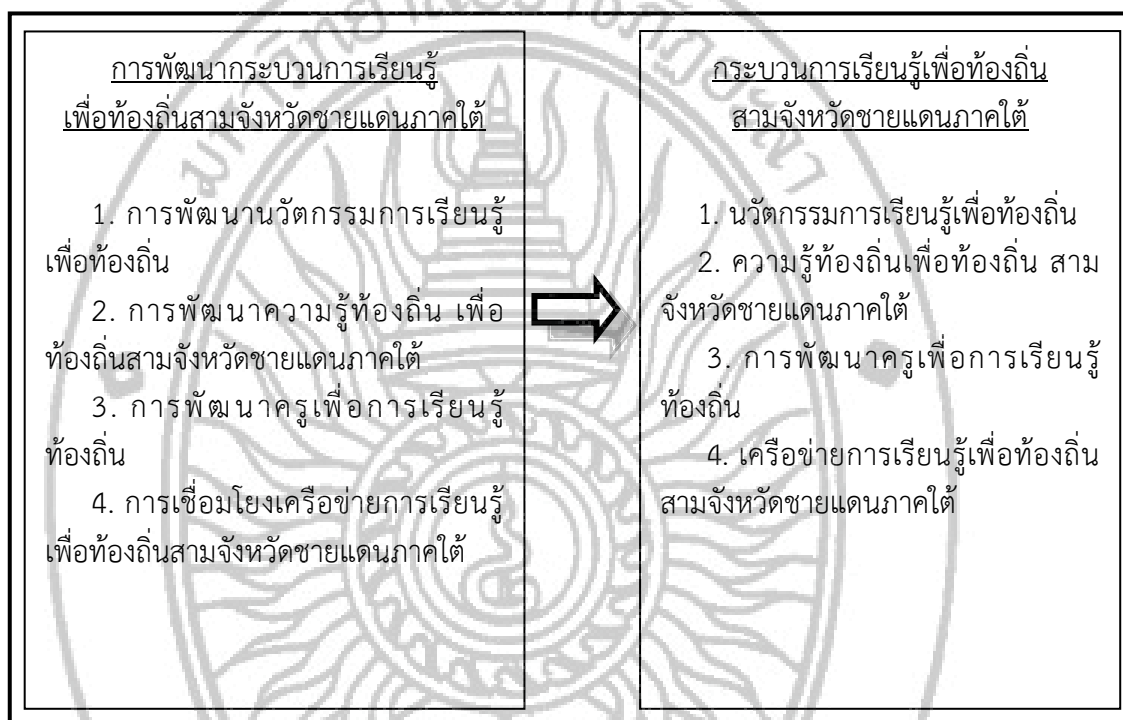
โครงการนี้ได้มีการพัฒนาวรรณกรรมที่เหมาะสมสำหรับการส่งเสริมความอดทน อดกลั้นของเด็กปฐมวัยในสังคมพหุวัฒนธรรมสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ จำนวน 18 เรื่อง ที่ถูกพัฒนาขึ้นร่วมกันระหว่างครู นักเรียน และผู้ปกครอง ทั้ง 18 เรื่อง

เกสรี ลัดเลีย, 2554 โครงการ “ชุดกิจกรรมการเรียนรู้ โดยใช้วรรณกรรมเป็นฐานเพื่อส่งเสริมการอยู่ร่วมกันของเด็กเล็กในสังคมพหุวัฒนธรรมสามจังหวัดชายแดนภาคใต้” ซึ่งได้ศึกษาวิจัยเพื่อเชื่อมโยงต่อระหว่างเด็กปฐมวัยกับประถมศึกษาปีที่ 1

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนากระบวนการเรียนรู้เพื่อท้องถิ่นสามจังหวัดชายแดนภาคใต้” โดยมีกรอบแนวคิดการวิจัยดังนี้

ภาพที่ 5 กรอบแนวคิดการวิจัย

การศึกษาวิจัยในชุดโครงการ “การพัฒนากระบวนการเรียนรู้เพื่อท้องถิ่นสามจังหวัดชายแดนภาคใต้” เป็นการศึกษาวิจัยโดยใช้เทคนิคการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยเก็บรวบรวมข้อมูลจากโรงเรียนในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งเปิดสอนในระดับการศึกษา ปฐมวัยและการศึกษาขั้นพื้นฐานมีรายละเอียดการดำเนินการดังนี้

1. กรณีศึกษาสถานศึกษาที่เข้าร่วมโครงการ

ในระยะแรกสถานศึกษาที่สนใจเข้าร่วมโครงการมีจำนวน 12 แห่ง และเมื่อผ่านกระบวนการทำงานร่วมกัน และมีการเตรียมขยายผลโครงการปรากฏว่ามีสถานศึกษา 9 แห่ง ที่มีแนวทาง การขยายผลโครงการที่ชัดและใน 9 แห่ง มี 1 แห่ง ที่ดำเนินโครงการที่เข้าข่ายทั้ง ประเด็นวิทยาศาสตร์ท้องถิ่น และประวัติศาสตร์ท้องถิ่น

โดยมีรายละเอียดสถานศึกษาทั้ง 9 แห่ง ดังนี้

โครงการวิทยาศาสตร์ท้องถิ่น

1. โรงเรียนบ้านโกตาบารู จ.ยะลา “ค่ายวิทยาศาสตร์ ดาราศาสตร์และเทคโนโลยี อวกาศตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน 2551” เรื่อง “ดาราศาสตร์ท้องถิ่นสุริยุปราคาที่อำเภอ โคกโพธิ์” โดย อมาตย์ บิยายีตาเฮ
2. โรงเรียนบ้านบ่อหิน จ.ยะลา ศึกษาโครงงานวิทยาศาสตร์ท้องถิ่นเรื่อง “ชาจากใบทุเรียนเทศต้านเซลล์มะเร็ง” โดย ชนกนันท์ พะสุโร
3. โรงเรียนบ้านคูโบ๊ะเยาะ จ.นราธิวาส “ค่ายวิทยาศาสตร์ท้องถิ่น Funny Integrate Learning” เรื่อง “นกน้อยและหนูน้อย” โดย โลลา เจ๊ะซู ซากีนา แวยูโซ๊ะ อารณ อับดุลฮาгим นูรแหรัน จีเกษม และสมารีเยาะ ยูดีง
4. โรงเรียนบ้านใหม่ (วันครู 2503) จ.ยะลา ศึกษากิจกรรมวิทยาศาสตร์ท้องถิ่น เรื่อง “การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมวิชาวิทยาศาสตร์สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6” โดย สุกัญญา ขุนจันทร์
5. โรงเรียนบ้านบาโงสะโต จ.นราธิวาส ศึกษาคุณภาพน้ำยาล้างจานจากน้ำหมักสมุนไพร โดย โนโรนี มะแซ

โครงการประวัติศาสตร์ท้องถิ่น

6. โรงเรียนบ้านโกตาบารู จ.ยะลา ศึกษาค่ายวิทยาศาสตร์ ดาราศาสตร์และเทคโนโลยีอวกาศตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน 2551 “ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นสุริยุปราคาที่โคกโพธิ์” โดย อมาตย์ บิยายีตาเฮ
7. โรงเรียนบ้านจือนือแร จ.ยะลา ศึกษากิจกรรมประวัติศาสตร์ท้องถิ่น “การพับผ้า ขบวนขันหมากแบบมลายูท้องถิ่นสามจังหวัดชายแดนภาคใต้” โดย กฤษฎา เจ๊ะหนิ

โครงการวรรณกรรมสันติสุข

8. โรงเรียนเทศบาล 4 (ธนวิถี) จ.ยะลา โดย นางโสรายา ชุมประเวศ
9. โรงเรียนบ้านบาโงบูโละ จ.นราธิวาส โดย นางอาแอเสาะ อูมา
10. โรงเรียนบ้านบะละแต จ.ปัตตานี โดย นางสาวฮอลีเยะ โส๊ะประจัน

2. การดำเนินการวิจัย

การดำเนินการวิจัยนี้มีรายละเอียด ดังนี้

2.1 ระยะเตรียมดำเนินการ

- 2.1.1 ประสานงานสถานศึกษาในการสมัครเข้าร่วมโครงการ
- 2.1.2 ประชุมเตรียมความพร้อมในการดำเนินการ

2.2 ระยะพัฒนานวัตกรรม

- 2.2.1 พัฒนาศักยภาพครูนักวิจัยที่เข้าร่วมโครงการ
 - 1) พัฒนาทักษะกระบวนการคิด

2) ถอดบทเรียนร่วมกัน

2.2.2 ครูนักวิจัยพัฒนาและดำเนินการใช้นวัตกรรม

2.2.3 การติดตามในระดับสถานศึกษา

2.3 ระยะขยายผลนวัตกรรม

2.3.1 แลกเปลี่ยนเรียนรู้ถอดบทเรียน เพื่อการขยายผลนวัตกรรม

2.3.2 การติดตามในระดับสถานศึกษา

ภาพที่ 6 แลกเปลี่ยนเรียนรู้ถอดบทเรียน
เพื่อการขยายผลนวัตกรรมและการติดตาม
ในระดับสถานศึกษา

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลไปพร้อมๆ กับการเก็บข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูลตลอดโครงการวิจัยนำเสนอด้วยตาราง ดังนี้

ตารางที่ 1 การวิเคราะห์ข้อมูล

ประเด็นที่วิเคราะห์	สถิติ / การวิเคราะห์	การนำเสนอ
การพัฒนานวัตกรรมและ การรวบรวมความรู้เพื่อท้องถิ่น สามจังหวัดชายแดนภาคใต้และ การพัฒนาครูเพื่อการเรียนรู้ ท้องถิ่น (เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยเทคนิค การวิจัยเชิงคุณภาพ)	วิเคราะห์เชิงคุณภาพ -การจำแนกชนิดข้อมูล (Typological Analysis Induction) -การสร้างข้อสรุปด้วยการ วิเคราะห์แบบอุปนัย (Analysis Induction) -การวิเคราะห์แบบตีความ (Interpretation Analysis) โดยการทำข้อมูลการบรรยาย แบบเข้มข้น (Thick Description)	พรรณนา

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนากระบวนการเรียนรู้เพื่อท้องถิ่นสามจังหวัดชายแดนภาคใต้” โดยมีกรอบแนวคิดการวิจัยดังนี้

ภาพที่ 5 กรอบแนวคิดการวิจัย

การศึกษาวิจัยในชุดโครงการ “การพัฒนากระบวนการเรียนรู้เพื่อท้องถิ่นสามจังหวัดชายแดนภาคใต้” เป็นการศึกษาวิจัยโดยใช้เทคนิคการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยเก็บรวบรวมข้อมูลจากโรงเรียนในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งเปิดสอนในระดับการศึกษา ปฐมวัยและการศึกษาขั้นพื้นฐานมีรายละเอียดการดำเนินการดังนี้

1. กรณีศึกษาสถานศึกษาที่เข้าร่วมโครงการ

ในระยะแรกสถานศึกษาที่สนใจเข้าร่วมโครงการมีจำนวน 12 แห่ง และเมื่อผ่านกระบวนการทำงานร่วมกัน และมีการเตรียมขยายผลโครงการปรากฏว่ามีสถานศึกษา 9 แห่ง ที่มีแนวทาง การขยายผลโครงการที่ชัดและใน 9 แห่ง มี 1 แห่ง ที่ดำเนินโครงการที่เข้าข่ายทั้ง ประเด็นวิทยาศาสตร์ท้องถิ่น และประวัติศาสตร์ท้องถิ่น

โดยมีรายละเอียดสถานศึกษาทั้ง 9 แห่ง ดังนี้

โครงการวิทยาศาสตร์ท้องถิ่น

1. โรงเรียนบ้านโกตาบารู จ.ยะลา “ค่ายวิทยาศาสตร์ ดาราศาสตร์และเทคโนโลยี อวกาศตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน 2551” เรื่อง “ดาราศาสตร์ท้องถิ่นสุริยุปราคาที่อำเภอ โคกโพธิ์” โดย อมาตย์ บิยายีตาเฮ
2. โรงเรียนบ้านบ่อหิน จ.ยะลา ศึกษาโครงงานวิทยาศาสตร์ท้องถิ่นเรื่อง “ชาจากใบทุเรียนเทศต้านเซลล์มะเร็ง” โดย ชนกนันท์ พะสุโร
3. โรงเรียนบ้านคูโบ๊ะเยาะ จ.นราธิวาส “ค่ายวิทยาศาสตร์ท้องถิ่น Funny Integrate Learning” เรื่อง “นกน้อยและหนูน้อย” โดย โลลา เจ๊ะซู ซากีนา แวยูโซ๊ะ อารณ อับดุลฮาгим นูรแหรัน จีเกษม และสมารีเยาะ ยูดีง
4. โรงเรียนบ้านใหม่ (วันครู 2503) จ.ยะลา ศึกษากิจกรรมวิทยาศาสตร์ท้องถิ่น เรื่อง “การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมวิชาวิทยาศาสตร์สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6” โดย สุกัญญา ขุนจันทร์
5. โรงเรียนบ้านบาโงสะโต จ.นราธิวาส ศึกษาคุณภาพน้ำยาล้างจานจากน้ำหมักสมุนไพร โดย โนโรนี มะแซ

โครงการประวัติศาสตร์ท้องถิ่น

6. โรงเรียนบ้านโกตาบารู จ.ยะลา ศึกษาค่ายวิทยาศาสตร์ ดาราศาสตร์และเทคโนโลยีอวกาศตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน 2551 “ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นสุริยุปราคาที่โคกโพธิ์” โดย อมาตย์ บิยายีตาเฮ
7. โรงเรียนบ้านจือนือแร จ.ยะลา ศึกษากิจกรรมประวัติศาสตร์ท้องถิ่น “การพับผ้า ขบวนขันหมากแบบมลายูท้องถิ่นสามจังหวัดชายแดนภาคใต้” โดย กฤษฎา เจ๊ะหนิ

โครงการวรรณกรรมสันติสุข

8. โรงเรียนเทศบาล 4 (ธนวิถี) จ.ยะลา โดย นางโสรายา ชุมประเวศ
9. โรงเรียนบ้านบาโงบูโละ จ.นราธิวาส โดย นางอาแอเสาะ อูมา
10. โรงเรียนบ้านบะละแต จ.ปัตตานี โดย นางสาวฮอสิยะ โส๊ะประจัน

2. การดำเนินการวิจัย

การดำเนินการวิจัยนี้มีรายละเอียด ดังนี้

2.1 ระยะเตรียมดำเนินการ

- 2.1.1 ประสานงานสถานศึกษาในการสมัครเข้าร่วมโครงการ
- 2.1.2 ประชุมเตรียมความพร้อมในการดำเนินการ

2.2 ระยะพัฒนานวัตกรรม

- 2.2.1 พัฒนาศักยภาพครูนักวิจัยที่เข้าร่วมโครงการ

- 1) พัฒนาทักษะกระบวนการคิด

2) ถอดบทเรียนร่วมกัน

2.2.2 ครูนักวิจัยพัฒนาและดำเนินการใช้นวัตกรรม

2.2.3 การติดตามในระดับสถานศึกษา

2.3 ระยะขยายผลนวัตกรรม

2.3.1 แลกเปลี่ยนเรียนรู้ถอดบทเรียน เพื่อการขยายผลนวัตกรรม

2.3.2 การติดตามในระดับสถานศึกษา

ภาพที่ 6 แลกเปลี่ยนเรียนรู้ถอดบทเรียน
เพื่อการขยายผลนวัตกรรมและการติดตาม
ในระดับสถานศึกษา

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลไปพร้อมๆ กับการเก็บข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูลตลอดโครงการวิจัยนำเสนอด้วยตาราง ดังนี้

ตารางที่ 1 การวิเคราะห์ข้อมูล

ประเด็นที่วิเคราะห์	สถิติ / การวิเคราะห์	การนำเสนอ
การพัฒนานวัตกรรมและ การรวบรวมความรู้เพื่อท้องถิ่น สามจังหวัดชายแดนภาคใต้และ การพัฒนาครูเพื่อการเรียนรู้ ท้องถิ่น (เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยเทคนิค การวิจัยเชิงคุณภาพ)	วิเคราะห์เชิงคุณภาพ -การจำแนกชนิดข้อมูล (Typological Analysis Induction) -การสร้างข้อสรุปด้วยการ วิเคราะห์แบบอุปนัย (Analysis Induction) -การวิเคราะห์แบบตีความ (Interpretation Analysis) โดยการทำข้อมูลการบรรยาย แบบเข้มข้น (Thick Description)	พรรณนา

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยในชุดโครงการวิจัย “การพัฒนากระบวนการเรียนรู้เพื่อท้องถิ่นสามจังหวัดชายแดนภาคใต้” ประกอบไปด้วยโครงการวิจัยย่อย 3 เรื่อง ดังนี้

1. การพัฒนากระบวนการเรียนรู้เพื่อท้องถิ่น : วิทยาศาสตร์ท้องถิ่นสามจังหวัดชายแดนภาคใต้
2. การพัฒนากระบวนการเรียนรู้เพื่อท้องถิ่น : ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นสามจังหวัดชายแดนภาคใต้
3. การพัฒนากระบวนการเรียนรู้เพื่อท้องถิ่น : วรรณกรรมสันติสุขสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนานวัตกรรมการเรียนรู้เพื่อท้องถิ่นสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ เพื่อพัฒนาความรู้ท้องถิ่นสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ เพื่อพัฒนาครูในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ และเพื่อเชื่อมโยงเครือข่ายการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อท้องถิ่นสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ สามารถสรุปผล อภิปรายผล และให้ข้อเสนอแนะการวิจัยได้ดังนี้

สรุปผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยในชุดโครงการวิจัย “การพัฒนากระบวนการเรียนรู้เพื่อท้องถิ่นสามจังหวัดชายแดนภาคใต้” มีผลการวิจัยดังนี้

1. นวัตกรรมการเรียนรู้เพื่อท้องถิ่นสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

ในการศึกษาวิจัยชุดโครงการนี้ปรากฏนวัตกรรมการเรียนรู้ 5 ลักษณะ โดยมีรายละเอียดดังนี้

1.1 ค่ายวิทยาศาสตร์ท้องถิ่น ดังนี้

1.1.1 ค่ายวิทยาศาสตร์ท้องถิ่น “ดาราศาสตร์ท้องถิ่นและเทคโนโลยีอวกาศตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน 2551”

1.1.2 ค่ายวิทยาศาสตร์ “Funny Integrate Learning”

1.2 โครงการวิทยาศาสตร์ คือ โครงการงานวิทยาศาสตร์ “ชาจากใบทุเรียนเทศต้านเซลล์มะเร็ง”

1.3 กิจกรรมการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ท้องถิ่น คือ กิจกรรมการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ท้องถิ่น “รูปแบบการเรียนรู้แบบร่วมมือ” การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมมิชานวิทยาสำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6

1.4 กิจกรรมการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น คือ กิจกรรมการเรียนรู้การพับผ้าขบวนขันหมากแบบมลายูท้องถิ่น 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้

1.5 กิจกรรมการเรียนรู้วรรณกรรมสันติสุข

2. ความรู้ท้องถิ่นสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

การศึกษาวิจัยชุดโครงการนี้ปรากฏความรู้ท้องถิ่นใน 3 ลักษณะโดยมีรายละเอียดดังนี้

2.1 วิทยาศาสตร์ท้องถิ่น ประกอบด้วย

- 2.1.1 สूरียุปราคาที่อำเภอโคกโพธิ์
- 2.1.2 ชาจากใบทุเรียนเทศด้านเซลล์มะเร็ง
- 2.1.3 ระบบนิเวศของสิ่งมีชีวิตบ้านลูโบ๊ะเยาะ : นกน้อยและน้องหนู
- 2.1.4 สิ่งแวดล้อมและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมชุมชนโรงเรียนบ้านใหม่วันครู

2.2 ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ประกอบด้วย

- 2.2.1 การพับผ้าขบวนขันหมากแบบมลายูท้องถิ่น 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้
- 2.2.2 สूरียุปราคาที่อำเภอโคกโพธิ์

2.3 วรรณกรรมสันติสุข จำนวน 6 เรื่อง ประกอบด้วย

- 2.3.1 ชุมชนตรีมิตร
- 2.3.2 ดิงหลานปูผู้นำรัก
- 2.3.3 ร่ายกูนิง
- 2.3.4 ปลาถือเลาะห์
- 2.3.5 ลูกแมวของซอและห์
- 2.3.6 น้ำใจของฟิรดาว

3. การพัฒนาครูในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้

การศึกษาวิจัยในชุดโครงการ “การพัฒนากระบวนการเรียนรู้เพื่อท้องถิ่นสามจังหวัดชายแดนภาคใต้” ปรากฏรูปแบบการพัฒนาครูในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ที่เข้าร่วมโครงการ ดังนี้

3.1 รูปแบบการพัฒนาครูในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้

การศึกษาวิจัยในโครงการพัฒนาครูในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ทำให้ได้รูปแบบการพัฒนาครูในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งประกอบด้วย

3.1.1 แนวคิดสำคัญ / ทฤษฎี / หลักการ

3.1.1.1 การจัดการศึกษาเชิงพื้นที่ (Area-Based Education)

“การจัดการศึกษาที่มาจากการศึกษาและร่วมมือของคนในพื้นที่”

3.1.1.2 การใช้การวิจัยเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการจัดการเรียนรู้

“การพัฒนาศักยภาพครูด้วยกระบวนการวิจัยเพื่อให้ครูสามารถใช้การวิจัยเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้”

3.1.2 วัตถุประสงค์

3.1.2.1 เพื่อพัฒนาศักยภาพครูในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ด้วย

กระบวนการวิจัย

3.1.2.2 เพื่อให้ได้องค์ความรู้ท้องถิ่นในประเด็นวิทยาศาสตร์ท้องถิ่น

ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น และวรรณกรรมสันติสุข

3.1.2.3 เพื่อพัฒนาศักยภาพครูในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ให้สามารถนำความรู้ท้องถิ่นไปพัฒนาเป็นนวัตกรรมการจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสมได้

3.1.3 กระบวนการ

การศึกษาวิจัยในชุดโครงการ “การพัฒนากระบวนการเรียนรู้เพื่อท้องถิ่นสามจังหวัดชายแดนภาคใต้” ประกอบด้วย 3 ระยะ ดังนี้

3.1.3.1 ระยะเตรียมดำเนินการ เป็นการประสานงานสถานศึกษาในการสมัครเข้าร่วมโครงการ และประชุมเตรียมความพร้อมในการดำเนินการ

3.1.3.2 ระยะพัฒนานวัตกรรม เป็นการพัฒนาศักยภาพครูกิจัยที่เข้าร่วมโครงการด้วยการพัฒนาทักษะกระบวนการคิดและการถอดบทเรียนร่วมกันเพื่อให้ครูกิจัยได้ดำเนินการใช้นวัตกรรมในสถานศึกษา และมีการติดตามนิเทศ

3.1.3.3 ระยะขยายผลนวัตกรรม เป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และถอดบทเรียนร่วมกันรวมถึงการติดตามการขยายผลในสถานศึกษา

3.2 ผลที่ได้จากกระบวนการ

การศึกษาวิจัยในชุดโครงการ “การพัฒนากระบวนการเรียนรู้เพื่อท้องถิ่นสามจังหวัดชายแดนภาคใต้” 3 ระยะปรากฏผลการศึกษา ดังนี้

3.2.1 ผลการพัฒนาศักยภาพครูในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ด้วยกระบวนการวิจัยในประเด็นเรื่องวิทยาศาสตร์ท้องถิ่น ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น และวรรณกรรมสันติสุขในระยะแรก

3.2.2 การมีส่วนร่วม

โครงการพัฒนาศักยภาพครูในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ได้รับความร่วมมือจากโรงเรียนและสถานศึกษาที่เข้าร่วมโครงการทั้งสิ้น 9 สถานศึกษา ดังนี้

3.2.2.1 โรงเรียนบ้านโกตาบารู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษายะลา เขต 1

3.2.2.2 โรงเรียนบ้านจือนือแร สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษายะลา เขต 1

3.2.2.3 โรงเรียนบ้านบ่อหิน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษายะลา เขต 3

3.2.2.4 โรงเรียนบ้านใหม่ (วันครู 2503) สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษายะลา เขต 3

3.2.2.5 โรงเรียนบ้านลูโบ๊ะเยาะ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นราธิวาส เขต 3

3.2.2.6 โรงเรียนบ้านบาโงสะโต สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นราธิวาส เขต 3

3.2.2.7 โรงเรียนบ้านบาโงบูโละ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นราธิวาส เขต 1

3.2.2.8 โรงเรียนบ้านบาละเต สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา
ประถมศึกษาปัตตานี เขต 2

3.2.2.9 โรงเรียนเทศบาล 4 (ธนวิถี) สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
จากการดำเนินงานปรากฏการมีส่วนร่วมในระดับโรงเรียน และสถานที่ศึกษา คือ ผู้บริหาร
ของโรงเรียน และสถานที่ศึกษาที่เข้าร่วมโครงการให้มีความร่วมมือสนับสนุนบุคลากรให้เข้าร่วม
โครงการ นอกจากนี้ยังปรากฏการมีส่วนร่วมในระดับชุมชน

การมีส่วนร่วมที่ปรากฏในโครงการนี้ แสดงให้เห็นทั้งในระดับโรงเรียน ชุมชน พื้นที่ และ
ระดับองค์กรทางการศึกษาที่ให้ความสำคัญ และตระหนักถึงการบูรณาการเพื่อการแก้ปัญหา
การศึกษาในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยมีมหาวิทยาลัยราชภัฏยะลาเป็นหน่วยงานหลักใน
การประสานการมีส่วนร่วม เพื่อสร้างเครือข่ายในการร่วมพัฒนาการศึกษาให้กับเด็กและเยาวชนต่อไป

3.2.3 การเปลี่ยนแปลง การเปลี่ยนแปลงที่สำคัญที่ปรากฏในโครงการ
คือ แนวคิดในเรื่องการทำวิจัยของผู้ที่เข้าร่วมโครงการ นั่นคือ จากความคิดที่ว่า การวิจัยเป็นเรื่องที่
ยุ่งยาก แต่เป็นการฝึกคิดอย่างเป็นระบบ เป็นวิทยาศาสตร์สามารถหาคำตอบได้ทั้งเชิงปริมาณและ
เชิงคุณภาพ แต่ต้องอาศัยความ อดทนและความประณีตในการทำงาน สิ่งที่สำคัญที่สุด คือ การมี
พี่เลี้ยงเอาใจใส่ ก้าวเดินพร้อมๆ กัน

3.2.4 องค์ความรู้ด้านความร่วมมือของชุมชน

ในการทำวิจัยในชุดโครงการ “การพัฒนาระบบการเรียนรู้เพื่อ
ท้องถิ่นสามจังหวัดชายแดนภาคใต้” ได้รับความร่วมมือจากชุมชนในการสร้างความรู้ เพื่อจัดทำ
หลักสูตร โดยให้ข้อมูลเกี่ยวกับขนาดของพื้นที่ ชนิดของพืช สัตว์และแหล่งที่พบ ชนิดของสมุนไพร
ประวัติความเป็นมา เทคนิควิธีการและขั้นตอนต่างๆ ด้วยเป็นอย่างดี และได้ความร่วมมือในลักษณะ
ของการสนับสนุน ด้าน วิทยากร เครื่องมือ วัสดุอุปกรณ์เพื่อการสำรวจพื้นที่ อีกทั้งแนะนำกลุ่ม
เยาวชนให้ทำหน้าที่เป็นวิทยากร

4. การเชื่อมโยงเครือข่ายการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อท้องถิ่นสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

การเชื่อมโยงเครือข่ายการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อท้องถิ่นสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ใน
ชุดโครงการวิจัย เรื่อง “การพัฒนาระบบการเรียนรู้เพื่อท้องถิ่นสามจังหวัดชายแดนภาคใต้”
ปรากฏผลใน 2 ลักษณะ คือ

4.1 เครือข่ายครุณักวิจัยมหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา มีรายละเอียดของการเชื่อมโยง
เครือข่าย ดังนี้

4.1.1 เชื่อมโยงจากฐานงานเดิมหรือต้นทุนการวิจัยท้องถิ่นที่ครุณักวิจัยได้มี
การดำเนินการอย่างต่อเนื่องในพื้นที่

4.1.2 เชื่อมโยงจากเครือข่ายบุคคล หรือตัวครุณักวิจัยที่สนใจการศึกษาวิจัย
ท้องถิ่น

4.2 เครือข่ายครุณักวิจัยใหม่ มีรายละเอียดการเชื่อมโยงเครือข่ายดังนี้

4.2.1 เชื่อมโยงจากประเด็นงานวิจัยท้องถิ่นที่เป็นวิทยาศาสตร์ท้องถิ่น
ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น และวรรณกรรมสันติสุข

4.2.2 เชื่อมโยงจากฐานงานเดิม หรือต้นทุนการทำงานในระดับสถานศึกษา

อภิปรายผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยในชุดโครงการวิจัย “การพัฒนากระบวนการเรียนรู้เพื่อท้องถิ่นสามจังหวัดชายแดนภาคใต้” สามารถอภิปรายผลการวิจัยได้ใน 3 ประเด็น คือ

1. นวัตกรรมจัดการการเรียนรู้เพื่อท้องถิ่นกับแนวคิดการศึกษาเชิงพื้นที่ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ จากผลการศึกษาวิจัยของโครงการวิจัยย่อยทั้งสามโครงการภายใต้ชุดโครงการวิจัย “การพัฒนากระบวนการเรียนรู้เพื่อท้องถิ่นสามจังหวัดชายแดนภาคใต้” นี้ พบว่า ปรากฏว่า นวัตกรรมจัดการการเรียนรู้ที่เรียบง่ายไม่ซับซ้อนนั้นคือ ค่ายวิทยาศาสตร์ท้องถิ่น โครงการงาน วิทยาศาสตร์ท้องถิ่น และกิจกรรมการเรียนรู้ท้องถิ่น โดยที่หัวใจหลักของการจัดการเรียนรู้ คือ ความพยายามในการจัดการเรียนรู้ที่เน้นความสำคัญของท้องถิ่นเป็นการจัดการศึกษาเชิงพื้นที่ (Area-Based Education)

1.1 แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการศึกษาเชิงพื้นที่ (Area-Based Education)

แนวคิดการจัดการศึกษาเชิงพื้นที่ (Area-Based Education หรือ ABE) เป็นแนวคิดที่มาจากแนวคิดการพัฒนาเชิงพื้นที่โดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ได้มีการนำเสนอแนวคิดนี้มาใช้ในการพัฒนางานวิจัยเชิงพื้นที่เริ่มต้นในปี พ.ศ. 2550 ภายใต้ชื่อ “งานวิจัยเพื่อพัฒนาพื้นที่ (Area Based Collaboration Research for Development หรือ ABE) สีลาภรณ์ บัวสาย (2557) ได้กล่าวถึงเป้าหมายและแนวคิดหลักงานวิจัยแบบ ABE ไว้คือ งานวิจัย ABE เป็นงานที่มีเป้าหมายเพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลงในพื้นที่ซึ่งอาจมีได้หลายระดับตั้งแต่ระดับจังหวัดลงไปถึงระดับชุมชนและครัวเรือน ลักษณะงานวิจัยประเภทนี้จึงมีโจทย์เป็นปัญหาพื้นที่และทำงานวิจัยเชิงปฏิบัติการกับกลไก/ภาคีการพัฒนาในพื้นที่เพื่อให้กลไกดังกล่าวสามารถซึมซับเอาข้อมูลความรู้ที่เกิดขึ้นจากงานวิจัยเข้าไปสู่การปรับเปลี่ยนแนวคิด แนวทางการทำงานในภาคปฏิบัติได้ อันจะส่งผลต่อการสร้างรูปธรรมของการเปลี่ยนแปลงในพื้นที่และความยั่งยืนของการเปลี่ยนแปลงนั้น แนวคิดหลักของงานวิจัย ABC ประกอบด้วย แนวคิดการเอาพื้นที่เป็นที่ตั้ง (Area Based Approach) เน้นการตั้งโจทย์วิจัยจากปัญหาความต้องการที่แท้จริงของพื้นที่ และแนวคิดความร่วมมือ (Collaboration) เน้นการสร้างปฏิสัมพันธ์ความร่วมมือระหว่างภาคีต่างๆ ที่เป็นหุ้นส่วนการพัฒนาในพื้นที่เพื่อใช้จุดแข็งที่แตกต่างกันของแต่ละฝ่ายให้เป็นพลังในการแก้ปัญหาร่วมกัน นอกจากนี้สีลาภรณ์ บัวสาย (2557) ยังได้กล่าวถึงลักษณะสำคัญของงานวิจัยแบบ ABC ที่แตกต่างจากงานวิจัยอื่น ดังนี้

-งานวิจัยแบบ ABC มีโจทย์มาจากปัญหาสำคัญของพื้นที่หรือเป็นโจทย์เชิงยุทธศาสตร์ของการขับเคลื่อนการพัฒนาจังหวัด

-งานวิจัยแบบ ABC ทำงานร่วมกับ “กลไกการพัฒนาพื้นที่” ในการหาคำตอบเพื่อแก้ปัญหาสำคัญนั้นจึงจำเป็นต้องมีการวิเคราะห์ว่า “ใคร” จะเป็นคนที่ต้องมีส่วนสำคัญในการแก้ปัญหานั้น

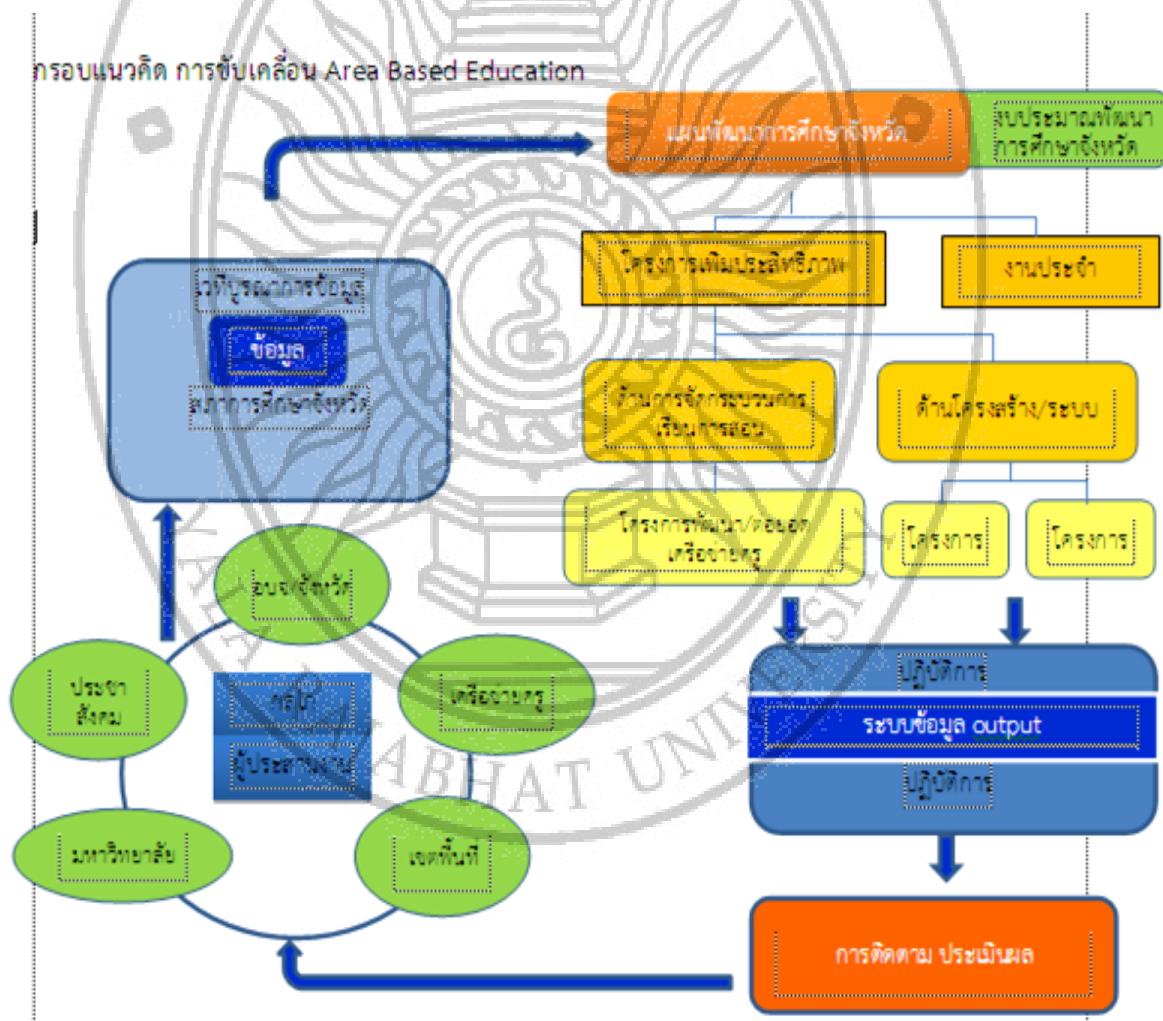
-งานวิจัยแบบ ABC ใช้กระบวนการวิจัยเป็นกระบวนการพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างภาคีวิชาการกับภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง เพื่อสร้างทั้งความไว้วางใจและความเข้าใจในเนื้อหาของงานวิจัยแก่กลไกการพัฒนาพื้นที่ ทั้งที่เป็นกลไกประชาชนภาครัฐ และเอกชน

-งานวิจัยแบบ ABC สร้างข้อมูลและความรู้เพื่อนำไปสู่การตัดสินใจจัดการปัญหา และศักยภาพ โดยกลไกพัฒนาพื้นที่ ข้อมูลที่สร้างขึ้นอาจเป็นข้อมูลทั่วไป แต่ต้องได้รับการยอมรับในความแม่นยำเชื่อถือได้

-งานวิจัยแบบ ABC มีการเปิดเวทีเรียนรู้ร่วมกันระหว่างภาคส่วนต่างๆ ในพื้นที่ เพื่อให้เห็นข้อมูลร่วมกันและนำไปสู่การวางแผนและกำหนดกติกาเพื่อการแก้ไขปัญหาาร่วมกัน

-เมื่อสิ้นสุดโครงการวิจัยความรู้นั้นยังติดอยู่กับคนในพื้นที่ๆ จะเป็นคนแก้ปัญหา ทำให้ชุมชนเก่ง และพึ่งตนเองทางความคิดได้มากขึ้นหรือทำให้กลไกการพัฒนาพื้นที่ มีข้อมูล แผน หรือกติกาเพื่อใช้ในการจัดการปัญหาของพื้นที่ได้มีประสิทธิภาพมากขึ้น

จากแนวคิดงานวิจัยเพื่อพัฒนาพื้นที่ (Area Based Collaboration Research for Development หรือ ABC) ทำให้นำไปสู่การพัฒนากรอบแนวคิดของงานวิจัยการจัดการศึกษาเชิงพื้นที่ Area Based Education หรือ ABE) โดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ได้พัฒนาขึ้นดังนี้

ภาพที่ 8 แนวคิดเชิงพื้นที่ (Area Based Education) หรือ ABE

อ้างอิงจาก สำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย (สกว.) (สีลาภรณ์ บัวสาย, 2557)

1.2 การเชื่อมโยงเครือข่ายครูเพื่อการจัดการเรียนรู้เพื่อท้องถิ่น

จากรากฐานความเชื่อของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ที่เชื่อว่า “สังคมจะเจริญก้าวหน้าได้อย่างมีทิศทางและมั่นคงต้องมีวิจัย” ซึ่งหมายถึงมีทั้งความรู้และมีกระบวนการสร้างความรู้ และมีวัฒนธรรมของการใช้ความรู้เพื่อกำหนดทิศทางของประเทศ ดังนั้นการพัฒนาครูสู่การจัดการเรียนรู้ให้กับเด็กและเยาวชนจึงต้องเปลี่ยนแปลงครูจากครูผู้เสพเป็นครูผู้สร้างองค์ความรู้สอดคล้องกับแนวคิดที่ว่า “ครู” เป็นตัวตั้งในการขับเคลื่อนการปฏิรูปการเรียนรู้ และครูจะต้องสามารถจัดการเรียนรู้ที่ผู้เรียนเป็นผู้สร้างองค์ความรู้ได้ด้วยตนเองเช่นเดียวกัน ซึ่งการเชื่อมโยงเครือข่ายครูเพื่อการจัดการเรียนรู้เพื่อท้องถิ่นจากงานวิจัยนี้ใช้การเชื่อมโยงจากฐานงานเดิมที่ครูได้ดำเนินการอยู่และเชื่อมโยงจากความสนใจของครูในการขยายผลโครงการสอดคล้องกับแนวคิดการจัดการเครือข่าย (Network Management)

ความหมายของเครือข่าย (Network Management) นั้นได้มีผู้ให้ความหมายไว้อย่างน่าสนใจ คือ กลุ่มขององค์กรที่สมัครใจแลกเปลี่ยนข่าวสารข้อมูลระหว่างกัน หรือทำกิจกรรมร่วมกันในลักษณะที่บุคคลหรือองค์กรสมาชิกยังคงมีความเป็นอิสระในการดำเนินกิจกรรมของตนเอง การสร้างเครือข่ายเป็นการทำให้บุคคลและองค์กรที่กระจัดกระจายได้ติดต่อและแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารและการร่วมมือกันด้วยความสมัครใจ อีกทั้งสมาชิกเครือข่ายมีความสัมพันธ์กันฉันท์เพื่อนที่ต่างก็มีความเป็นอิสระมากกว่าการคบค้าสมาคมแบบพึ่งพิง (Goldsmiths และ Eggers ,2004) ดังนั้นแล้วเครือข่ายเป็นการร่วมมือระหว่างปัจเจกบุคคลกลุ่มองค์กรประเภทเดียวกันหรือเป็นเครือข่ายเชื่อมโยงระหว่างกลุ่ม องค์กรที่แตกต่างกันซึ่งมีหลายระดับตั้งแต่การเชื่อมโยงระหว่างปัจเจกต่อปัจเจกการเชื่อมโยงระหว่างปัจเจกกับกลุ่มการเชื่อมโยงระหว่างกลุ่มต่อกลุ่ม โดยดำเนินกิจกรรมภายใต้เป้าหมายและวิธีการทำงานร่วมกันอย่างเป็นระบบ

ข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยในชุดโครงการวิจัย “การพัฒนากระบวนการเรียนรู้เพื่อท้องถิ่นสามจังหวัดชายแดนภาคใต้” สามารถเสนอแนะได้ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1.1 สนับสนุนหน่วยงานหลักในการรับผิดชอบการพัฒนาศักยภาพครู คือ มหาวิทยาลัยราชภัฏ และสถาบันอุดมศึกษาที่ผลิตครูรวมทั้งเขตพื้นที่การศึกษาในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ให้มีการดำเนินการ ที่เป็นรูปธรรมและต่อเนื่อง

1.2 สนับสนุนให้มีการศึกษา องค์ความรู้ท้องถิ่นทั้งประวัติศาสตร์ท้องถิ่น และวิทยาศาสตร์ท้องถิ่น ในภาพรวมของจังหวัดชายแดนภาคใต้และในแต่ละชุมชน เพื่อนำไปสู่การพัฒนานวัตกรรมทางการศึกษาที่มีคุณค่า เช่น หลักสูตรท้องถิ่น ชุดการเรียนรู้ท้องถิ่น และบทเรียนท้องถิ่นต่อไป

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยต่อไป

ควรมีการพัฒนาฐานข้อมูลความรู้วิทยาศาสตร์ท้องถิ่นสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

บรรณานุกรม

- กระทรวงศึกษาธิการ. (2551). **หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- เกสรี ลัดเลีย. (2549). **รูปแบบการสอนเพื่อส่งเสริมพัฒนาการด้านภาษาของเด็กปฐมวัยโดยใช้วรรณกรรมเป็นฐาน**. วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา 1 (1) , หน้า 11-20.
- เกสรี ลัดเลีย. (2550). **เอกสารประกอบการสอนรายวิชาพัฒนาการทางภาษากับการสอนภาษาเด็กต่างวัฒนธรรม**, ยะลา : มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา.
- เกสรี ลัดเลีย. (2552). **วรรณกรรมที่เหมาะสมสำหรับการส่งเสริมความอดทน อดกลั้นของเด็กปฐมวัยในสังคมพหุวัฒนธรรมสามจังหวัดชายแดนภาคใต้**, ยะลา : มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา.
- เกสรี ลัดเลีย. (2554). **การพัฒนากระบวนการเรียนรู้เพื่อถิ่นฐานบ้านเกิด : สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ระยะที่ 1 ปี พ.ศ. 2554** : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- จิรภรณ์ มั่นเศรษฐวิทย์. (2544). **การพัฒนารูปแบบการสอนเพื่อเสริมสร้างพหุปัญญาให้กับเด็กวัยอนุบาลในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ตามแนวคิดพหุวัฒนธรรม**รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์. ยะลา : มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา.
- ณัฐธินิชา โพธิ์งาม. (2552). **การจัดการเรียนรู้จากปฏิบัติการทดลองเรื่องอิเล็กทรอนิกส์เบื้องต้นเพื่อเพิ่มผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและทักษะทางวิทยาศาสตร์**. วิทยานิพนธ์ วิทยาศาสตร์ มหาบัณฑิต. อุบลราชธานี : มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี.
- ดาราพรรณ อานันทนสกุล. (2547). **การพัฒนาทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์และเจตคติทางวิทยาศาสตร์ของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้นโดยใช้กิจกรรมค่ายวิทยาศาสตร์**. (วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยขอนแก่น). ขอนแก่น : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- นิคม ชมภูหลง.(2545).**การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นและการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา**. มหาสารคาม : อภิชาติการพิมพ์.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2546.) **จากปอเนาะถึงมหาวิทยาลัยอิสลาม**. มติชนรายวัน ฉบับวันที่ 18 สิงหาคม พ.ศ. 2546 ปีที่ 26 ฉบับที่ 9292 หน้า 6
- ทิตนา แคมมณี.(2544). **ศาสตร์การสอนเพื่อการจัดการกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ**. กรุงเทพมหานคร : บริษัท บพิตรการพิมพ์ จำกัด.
- บุษบง ดันติวงศ์. (2536) **นวัตกรรมการสอนภาษากับธรรมชาติในการอ่านเขียนของเด็กปฐมวัย**, แรมสมร อยู่สถาพร บรรณาธิการ, กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ประพนธ์ เรืองณรงค์. (2540). **บุหงาปัตตานี คติชนไทยมุสลิมชายแดนภาคใต้**. พิมพ์ครั้งที่ 1 กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน.

- พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ. (2542). (2542,19 สิงหาคม). **ราชกิจจานุเบกษา**, เล่ม 116, ตอนที่ 74ก, หน้า 1-9.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2546). **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542**, กรุงเทพฯ : ราชบัณฑิตยสถาน.
- วรากรณ์ สามโกเศศ. (2553). **พลังขับเคลื่อนสู่สังคมแห่งการเรียนรู้อย่างยั่งยืน (เอกสารประกอบคำบรรยาย)**. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต.
- วิจัยการศึกษา, กอง, กระทรวงศึกษาธิการ. (2539) **สรุปผลการประชุมสัมมนา เรื่อง ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการพัฒนาหลักสูตร**. กรุงเทพมหานคร : กองวิจัยการศึกษา.
- สัญญา สัญญาวิวัฒน์. (2540). **ทฤษฎีและกลยุทธ์การพัฒนาสังคม**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 143 หน้า.
- เสาวนีย์ จิตต์หมวด. (2531). **วัฒนธรรมอิสลาม**. พิมพ์ครั้งที่ 3 กรุงเทพมหานคร : กองทุนส่งเสริมธุรกิจอัมพร.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2551). **ตัวชี้วัดและสาระการเรียนรู้แกนกลางกลุ่มสาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน**. กรุงเทพฯ : สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา. สืบค้นเมื่อ 4 มกราคม 2556 , จาก http://www.curriculum51.net/viewpage.php?t_id=4
- สุวิไล เปรมศรีรัตน์ และมิรินดา บูรรุ่งโรจน์. (2553). **การจัดการเรียนการสอนโดยใช้ภาษาท้องถิ่นและภาษาไทยเป็นสื่อ : กรณีการจัดการศึกษาแบบทวิภาษา (ภาษาไทย-มลายูถิ่น) ในโรงเรียนเขตพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้**. ศูนย์ศึกษาและฟื้นฟูภาษาและวัฒนธรรมในภาวะวิกฤติสถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเชีย มหาวิทยาลัยมหิดล, กรุงเทพฯ. 71 หน้า.
- เสริมศักดิ์ วิชาลาภรณ์. (2551). **สภาพการจัดการศึกษาในจังหวัดชายแดนภาคใต้**. กรุงเทพฯ : สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา.
- ศูนย์ปฏิบัติการสำนักงานตำรวจแห่งชาติส่วนหน้าและกองกำลังตำรวจ. (2551). **แผนปฏิบัติการแก้ไขปัญหาคาความไม่สงบในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ปี 2551**. ยะลา : ศูนย์ปฏิบัติการสำนักตำรวจแห่งชาติส่วนหน้า.
- อภิชัย มงคล. (2557). **ใบทุเรียนเทศ ทำลายเซลล์มะเร็ง กรมวิทยุยันจริง**. (ออนไลน์). สืบค้นจาก : <http://www.mamager.co.th/gol/viewnews.aspx?NewID=9570000031759> (14 สิงหาคม 2557).
- อมรวิทย์ นาครทรรพ และคณะ. (2551). **การศึกษาในวิถีชุมชน**. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย. 164 หน้า.
- Banks, A.J. (1994). **An introduction to multicultural education**. Washington : Allyn and Bacon.
- Finazzo, A.D. (1997) **All for the Children : Multicultural Essentials of Literature**. New York : Delmar Publishers.
- Russell, L.D. (2005) **Literature for Children**. 5th edition, New York : Pearson.